

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการ เปรียบ เทียบค่านิยมและความคาดหวังของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดที่ได้รับการปรับปรุงและที่ไม่ได้รับการปรับปรุงชุมชนจากการ เเคะแห่งชาติ เขต กรุงเทพมหานคร จากการศึกษาและค้นคว้าเอกสาร บทความ และรายงานการวิจัยต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการ เปรียบ เทียบค่านิยมและความคาดหวังของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ที่ได้รับการปรับปรุงและที่ไม่ได้รับการปรับปรุง เขตกรุงเทพมหานคร โดยตรงนั้นยังไม่มี อย่างไรก็ตามเพื่อความสมบูรณ์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจะเสนอตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้ คือ

ตอนที่ 1. เรื่องชุมชนแออัด การ เสนอเอกสารในตอนนี้จะแบ่ง เป็น

- (1) ความหมายของคำว่าชุมชนแออัด
- (2) สาเหตุของการ เกิดชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร
- (3) ประเภทของชุมชนแออัด
- (4) แนวการปรับปรุงชุมชนแออัดของการ เเคะแห่งชาติ

ตอนที่ 2. เรื่องของค่านิยมและความคาดหวัง การ เสนอ เอกสารแบ่งเป็น

- (1) ความหมายของค่านิยม
- (2) แนวความคิดเกี่ยวกับค่านิยม
- (3) ทฤษฎีค่านิยม และทฤษฎีความคาดหวัง - ค่านิยม

ตอนที่ 3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1. ชุมชนแออัด

1.1 ความหมายของคำว่าชุมชนแออัด

คำว่า "ชุมชนแออัด" มีคำที่ใช้แทนกันอยู่หลายคำ เช่น สลัม หรือ แหล่งเสื่อมโทรม ในประเทศไทยแต่เดิมใช้คำว่า แหล่งเสื่อมโทรม ต่อมาสภาสตรีแห่งประเทศไทย เสนอให้ใช้คำว่า "ชุมชนแออัด" เพื่อเป็นผลดีทางจิตใจ และการเคารพแห่งชาติได้นำคำว่า ชุมชนแออัดมาใช้ โดยเสนอกระทรวงมหาดไทยให้พิจารณา ในวันที่ 18 มกราคม 2525 และ กระทรวงมหาดไทยเสนอเรื่องให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติ โดยมีมติเมื่อวันที่ 27 เมษายน 2525¹ ให้ใช้คำว่า ชุมชนแออัด แทนคำว่า แหล่งเสื่อมโทรมไปก่อนจนกว่าจะมีการแก้ไข อย่างเป็นทางการตามกฎหมายว่า แหล่งเสื่อมโทรม หรือ สลัม อยู่เช่นเดิม

ชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรม มีผู้ได้ให้ความหมายไว้หลายประการ อาทิเช่น

สหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของแหล่งเสื่อมโทรมไว้ว่า คือ สิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ มีที่อยู่อาศัยหนาแน่นเกินไป เกิดความเสื่อมทรามลง มีสภาพการที่ไม่ถูกสุขภาพอนามัยหรือขาด สิ่งอำนวยความสะดวก อันอาจทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ความปลอดภัย และศีลธรรมอันดีของ ผู้อยู่อาศัย หรือ ของชุมชนนั้น ๆ²

¹โสภณ พรโชคชัย, 1020, (กรุงเทพมหานคร ศูนย์อาสาสมัครญี่ปุ่นในประเทศไทย, 2529), หน้า 1.

²อ้างอิงใน Aprodicie A. Laquin, Slum are for People, (Honolulu : The East West Center Press, 1971), P.16-17.

Encyclopaedia Britannica³ ได้ให้ความหมายไว้ว่า แหล่งเสื่อมโทรม คือ ที่อยู่อาศัยอันไม่มีที่ว่าง ชำรุดทรุดโทรม ขาดบริการที่ถูกต้องตามหลักอนามัย หรือ อาศัยอยู่กันอย่าง ยัดเยียด อันทำให้ไม่อาจใช้เป็นที่อยู่อาศัย เพื่อดำเนินชีวิตในครอบครัวให้มีความสุขกาย สมายใจได้ ซึ่งแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. Blighted Area คือ บริเวณที่กำลังเสื่อมโทรม เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ถ้าไม่มีการปรับปรุงจะเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว

2. Slum Area คือ บริเวณพื้นที่ที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ มีสภาพชำรุด ทรุดโทรมถึงที่สุด ยากที่จะปรับปรุงให้ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล เว้นแต่จะทำการรื้อถอน หรือ โยกย้ายอาคาร ผู้คนออกไปแล้วจัดโครงการ ปฏิรูปปลูกสร้างใหม่แทน

ทั้ง Slum and Blighted Area ครอบคลุมถึงสภาพของอาคาร สถานที่ที่ทรุดโทรม เนื่องจากปลูกสร้างมานาน จักอาคารไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ขนาดแสงสว่างการระบายอากาศ ที่ดีพอ ขนาดการปรับปรุงด้านสาธารณสุข ซึ่งเป็นการบั่นทอนสุขภาพ ความปลอดภัย ตลอดจนศีลธรรม อันถึงงามของประชาชนที่อาศัยในเขตพื้นที่นั้น ๆ

โคลนาร์ด (Clinard)⁴ เห็นว่าแหล่งเสื่อมโทรม ก็คือส่วนของ เมืองที่มีบ้านหนาแน่น ถูกทอดทิ้งเสื่อมโทรมลง และมักเป็นบ้านที่ล้าสมัยแล้ว บ้านที่ไม่เหมาะจะอยู่อาศัยเหล่านี้คนจนที่มีรายได้น้อยสามารถที่จะใช้อาศัยได้ภายใต้สภาพการณ์ที่เลว คือ ไม่ถูกสุขลักษณะและเป็นอันตราย ต่อสุขภาพอนามัย มีคนอยู่หนาแน่นเกินไป

³ Encyclopaedia Britannica : 1965, P. 800.

⁴ Mashal B. Clinard, Slum and Community Development, (New York : The Free Press, 1966) p. 4.

สำหรับของไทยเรานั้น คำว่า แหล่งเสื่อมโทรม เป็นคำศัพท์ที่ใหม่ในภาษาไทยซึ่งแปลมาจากภาษาอังกฤษ จากคำว่า Slum ซึ่งมีผู้ใช้ภาษาไทยแทนคำนี้อยู่หลายคำด้วยกัน เช่น แหล่งเสื่อมโทรม แหล่งทรุดโทรม บริเวณวิบัติ บริเวณเสื่อมโทรม หรือเรียกตามลักษณะก็กล่าวได้ว่าที่อยู่อาศัยสกปรก แออัด และชำรุดทรุดโทรม⁵

พระราชบัญญัติปรับปรุงแหล่งชุมชนในเขตเทศบาลระบุไว้ว่า แหล่งเสื่อมโทรมหมายถึงแหล่งที่มีอาคารหนาแน่น และอาคารส่วนมากชำรุดทรุดโทรม หรือมีสภาพไม่เหมาะที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย หรือมีลักษณะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ความปลอดภัย ศีลธรรมหรือสวัสดิภาพของผู้อยู่อาศัยและประชาชน⁶

ส่วนกระทรวงมหาดไทย ได้ให้คำจำกัดความของแหล่งเสื่อมโทรมไว้ว่า สภาพย่านเคหสถาน หรือ บริเวณที่พักอาศัยในเมืองที่ประกอบด้วย อาคาร เก่าชำรุดทรุดโทรมมีบริเวณที่สกปรก รกรุงรัง ประชาชนอยู่กันอย่างแออัดยัดเยียด มีคุณสมบัติต่าง ๆ ที่สมควรจะไม่อาจอยู่อย่างครอบคลุมตามปกติวิสัยมนุษย์ ทำให้ไม่ปลอดภัยด้านสุขภาพ และอนามัย⁷

ไพบูลย์ ช่างเขียน⁸ ได้สรุปถึงลักษณะของแหล่งเสื่อมโทรมไว้ดังนี้

1. เป็นส่วนหนึ่งของเมือง
2. มีอาคาร สิ่งก่อสร้างและที่อยู่อาศัยหนาแน่นทรุดโทรม ไม่เหมาะต่อการอยู่อาศัย

⁵ ไสภณ พรโชคชัย, 1020, หน้า 2.

⁶ อ่างใน ไพบูลย์ ช่างเขียน, การปกครองมหานคร, (กรุงเทพมหานคร ไพบูลย์พานิช, 2516), หน้า 68-69.

⁷ อ่างใน นางเยาว์ เพ็ชรทรัพย์, "การศึกษาการจัดการบ้านปรับปรุงชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานครของการเคหะแห่งชาติ", วิทยานิพนธ์ ภาควิชาพาณิชยศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527, หน้า 263.

⁸ ไพบูลย์ ช่างเขียน, "การให้การศึกษาแก่เด็กในย่านแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย", พัฒนบริหารศาสตร์ 25 (3 กรกฎาคม 2518), หน้า 49.

และก่อสร้างกันอย่างไม เป็นระเบียบ

3. มีคนอยู่จำนวนมากเกินไป
4. มีลักษณะไม่ถูกสุขภาพอนามัย เป็นอันตรายต่อสวัสดิการ ความปลอดภัยและศีลธรรมอันดีของผู้อยู่อาศัย
5. มีผู้อยู่อาศัยเป็นคนจน รายได้น้อย
6. มีสภาพการฉ่ำเร็ว คือ แสงสว่างน้อย การถ่ายเทอากาศไม่เพียงพอ สกปรก

รกรุงรัง

7. ที่อยู่อาศัย สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ และไม่คงทนถาวร

ณัฐชัย คันทิสข ⁹ ได้สรุปลักษณะของแหล่งเสื่อมโทรมหรือชุมชนแออัดไว้ดังนี้

1. แหล่งที่มีอาคารหนาแน่น
2. อาคารส่วนใหญ่ในบริเวณนั้นอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม
3. มีสภาพไม่เหมาะที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย
4. มีลักษณะเป็นอันตรายแก่สุขภาพและอนามัย คือ บริเวณบ้านเรือนที่น้ำเน่าและไม่มี

อากาศบริสุทธิ์เพียงพอ

5. มีลักษณะที่เป็นอันตรายต่อสวัสดิภาพของผู้อยู่อาศัย เช่น อาจเป็นอันตรายเป็นแหล่งเชื้อเพลิงจากอัคคีภัย

ส่วน อคิน รัตพันธ์ ¹⁰ กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ไว้ดังนี้

1. มีผู้อยู่อาศัยแออัดมากในท้องที่
2. เป็นท้องที่ขาดระบบระบายน้ำ และจะมีน้ำท่วมอยู่เป็นเวลานานหลังฝนตก
3. มีบ้านเรือนปลูกชิดติดกันจนกระทั่งทางสัญจรมีเพียงทางเดินแคบ ๆ เท่านั้น
4. บ้านเรือนที่อยู่อาศัย โดยมากอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมสร้างด้วยวัสดุต่ำกว่ามาตรฐาน

และขาดท่อระบายสิ่งโสโครกและบ่อยครั้งที่พบว่าชาวค่วมที่ถูกสุขลักษณะควย

⁹ณัฐชัย คันทิสข, "สภาพและลักษณะของชุมชนแออัด". การสัมมนาการปรับปรุงชุมชนแออัด (27-29 กรกฎาคม 2524), หน้า 23.

¹⁰อคิน รัตพันธ์, "ชุมชนแออัดและแนวทางเกี่ยวกับการปรับปรุงชุมชนแออัด", การสัมมนาการปรับปรุงชุมชนแออัด. (27-29 กรกฎาคม 2524), หน้า 63.

5. อาจมีอันตรายจากไฟไหม้เกิดขึ้นโดยง่าย
6. ผู้อยู่อาศัยเกือบทั้งสิ้นเป็นผู้มีรายได้น้อย

โดยสรุป ชุมชนแออัดนั้น เป็นชุมชนที่มีสภาพเสื่อมโทรม (deteriorated) หรือ บ้านที่สร้างกันอย่างไม่เป็นแผนหนาแน่นไร้ระเบียบ และชำรุดทรุดโทรม ประชาชนอยู่กันอย่างแออัดมีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย "ชุมชนแออัด" เป็นภาษาทางราชการใช้เพื่อให้เป็นไปตามแบบแผนที่ยึดถือกันโดยทั่วไป แต่คำว่า "สลัม" เป็นคำที่ใช้เข้าใจได้ดีในภาษาไทย สำหรับภาษาอังกฤษ คำว่า "Slum-and squatter settlement" "จะเป็นคำที่เหมาะสมกับการบรรยายภาพ "สลัม" ใ้มากกว่า คำอื่น ๆ

1.2 สาเหตุของการเกิดชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร

ประเทศไทยในปัจจุบันมีประชาชนที่มีรายได้น้อยอาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมหรือชุมชนแออัดจำนวนมาก โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครจะอยู่กระจายไปตามชุมชนแออัดใหญ่บาง เล็กบาง ประชาชนที่มีรายได้น้อยเหล่านี้ ส่วนใหญ่มาจากชนบท และอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครด้วยปัจจัยและมูลเหตุต่าง ๆ หลายประการที่ทำให้เกิดชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร และเมื่อกล่าวถึงชุมชนแออัด สิ่งแรกที่ปรากฏในความคิดของคนทั่วไป คือภาพชาวชนบทที่อพยพหลังไหลเข้ามาสู่เมือง ทำให้จำนวนประชากรเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนเกิดปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย และปัญหาอื่น ๆ ที่ติดตามมา

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 100 ปีที่แล้วมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2413 เมื่อประเทศไทยได้ก้าวมาสู่ความเป็นสมัยใหม่ ก็จะได้เห็นถึงการเจริญเติบโตอย่างฉับพลันของกรุงเทพมหานคร ทั่วเมืองได้ขยายออกไป ถึงแม้ว่าตัวเมืองจะเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงระยะเวลานี้ แต่ความแออัดยังไม่เกิดขึ้น การเติบโตของเมืองได้เริ่มมีแรงเหวี่ยงภายหลัง พ.ศ. 2503 แหล่งที่มาของการเติบโตแห่งหนึ่ง คือ การใช้จ่ายงบประมาณของรัฐบาลในเขตมหานคร การลงทุนของเอกชนเติบโตอย่างรวดเร็ว เพื่อตอบสนองการขยายตัวของตลาดในเมืองใหญ่และถนนหนทางดีขึ้น เขตอุตสาหกรรมปรากฏอยู่หนาแน่น นอกจากนั้นสถาบันการศึกษาชั้นสูงส่วนมากตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร และตัวเมืองยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ

ศูนย์การ เดินทางระหว่างประเทศ ศูนย์กลางการเงินและศูนย์กลางการบริหาร ปัจจัยสำคัญเหล่านี้ทำให้เมืองเติบโตขึ้น¹¹

ดังจะเห็นได้จากจำนวนประชากรของกรุงเทพมหานคร ซึ่งรวม ชนบุรี นนทบุรี และสมุทรปราการ ได้เพิ่มขึ้นจาก 1,475,641 คน ในปี พ.ศ.2490 มาเป็น 2,567,209 คน ในปี พ.ศ.2503 และ 3,649,471 คน ในปี พ.ศ.2513¹² ปัจจุบันนี้กรุงเทพมหานคร มีประชากร 5,153,902 คน ในปี พ.ศ.2523 อัตราการเปลี่ยนแปลงในช่วงปี พ.ศ.2490 ถึง 2513 มีอัตราร้อยละ 4.0 ในขณะที่อัตราการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรทั่วราชอาณาจักรในช่วงเวลาเดียวกันมีอัตราร้อยละ 3.0¹³ ดังนั้นการเพิ่มจำนวนประชากรของกรุงเทพมหานคร จึงมีส่วนที่เกิดขึ้นจากการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในเมืองเป็นจำนวนไม่น้อย

การพิจารณาถึงสาเหตุของการอพยพโยกย้ายถิ่นของประชากร มีปัจจัยที่พิจารณาอยู่ 2 ด้าน¹⁴

1. ปัจจัยดึงดูด หมายถึง ปัจจัยจากภายนอกท้องถิ่น ภูมิสำเนาเดิมของผู้อพยพ ซึ่งมีผลทำให้ผู้อพยพเกิดความสนใจ เป็นการชักจูงให้เคลื่อนย้ายเขาไปในเมืองที่เจริญกว่า ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ประการ คือ

๑.1 กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางของความเจริญในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การปกครอง การศึกษา การคมนาคม การสาธารณสุข การสาธารณสุข และความสะอาดสบายทั้งหลาย และมีสถานเริงรมย์ทุกประเภท รวมทั้งแหล่ง

¹¹นางเยาว์ เพ็ชรทรัพย์ "การศึกษาการจัดการด้านปรับปรุงชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานครของการเคหะแห่งชาติ", หน้า 269.

¹²ตัวเลขจากกองทะเบียน กรมการปกครอง รายงานเมื่อ 31 ธันวาคม 2523.

¹³เรื่องเดียวกัน หน้า 93.

¹⁴ณัฐชัย ตันติสุข. "สภาพและลักษณะของชุมชนแออัด". หน้า 23.

อบายมุข ตลอดจนรายไถ่ในเมืองสูงและมีความแน่นอนกว่า กรุงเทพฯ ๖ จึงกลายเป็นแหล่งดึงดูดคนจากทุก ๆ ภาคให้อพยพเข้ามาอยู่ เป็นการเพิ่มความแออัดให้แก่เมืองหลวง จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับสถานที่อยู่อาศัย

1.2 เรื่องค่านิยม การที่ชาวชนบทเปลี่ยนค่านิยมจากสังคมเกษตรที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มานิยมใช้ชีวิตอย่างคนเมืองที่มีความสะดวกสบายกว่า การเปลี่ยนค่านิยมนี้ได้รับอิทธิพลจากการปลูกฝังความเชื่อของระบบเจ้าขุนมูลนายที่ใช้ชีวิตอย่างสุขสบาย ชาวชนบทจึงต้องการใช้ชีวิตแบบนั้นบ้าง แต่สิ่งที่จะสนองความต้องการนั้นก็มีอยู่ในกรุงเทพฯ ๖ หากเขาจึงพากันอพยพเข้ามา

2. ปัจจัยผลักดัน เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้คนชนบทอพยพเข้ามาสู่เมืองมีอยู่

3 ประการคือ

2.1 ภัยธรรมชาติ

2.2 ความยากจน

2.3 การไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมาย

จากการศึกษาถึงเหตุผลของการย้ายถิ่น พบว่า การย้ายถิ่น และการเข้าสู่กรุงเทพมหานครนั้น เป็นไปเพื่อหางานทำ และเพื่อทำงานประมาณร้อยละ 39.7 สำหรับผู้ที่ย้ายถิ่น 5 ปี เพื่อหางานทำและเพื่อทำงานร้อยละ 43.4 ส่วนเหตุผลอื่น ๆ ที่สำคัญรองลงมาคือ เพื่อการศึกษา (ร้อยละ 16.5 ในกรณีผู้ย้ายถิ่น 5 ปี) และติดตามญาติ (ร้อยละ 10.6 ในกรณีผู้ย้ายถิ่นตลอดชีพและ 6.9 ในกรณีผู้ย้ายถิ่น 5 ปี)¹⁵ นอกจากนี้ก็มีเหตุผลอื่น ๆ กระจายกันไปตามจำนวนน้อยตามแต่ละเหตุผล

ส่วน อคิน ระพีพัฒน์¹⁶ ได้สรุปสาเหตุการเกิดแหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพฯ ๖ ไว้ดังนี้

1. การเพิ่มจำนวนพลเมืองกรุงเทพฯ ๖ อย่างรวดเร็ว ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการอพยพเข้าสู่เมืองจากชนบท เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจชนบทในโครงสร้างเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ

¹⁵สมทรง อนุมาณี, "ประชากรของกรุงเทพมหานคร" ในกรุงเทพฯ 2527 (กรุงเทพฯมหานคร สำนักนโยบายและแผน กทม, พ.ศ.2527), หน้า 50-52.

¹⁶อคิน ระพีพัฒน์, "ชุมชนแออัด", หน้า 71.

2. สภาพทางกายภาพของกรุงเทพฯ ที่ไม่ส่งเสริมการเติบโตของเมือง
3. มีการขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่ราคาแรงสำหรับคนหลายระดับชั้น
4. ราคาที่ดินแพงมาก และมีการกักตุนเก็งกำไร
5. มีที่ดินซึ่งเป็นของหน่วยงานของรัฐบาล และหรือเอกชน ซึ่งถูกทิ้งไว้ให้รกร้างว่างเปล่า ที่ดินเหล่านี้ไม่ได้รับการพัฒนา (ไม่ไต่ถามที่และไม่มีท่อระบายน้ำ)
6. มีที่ดินแปลงเล็ก ๆ ให้เช่า (หรือขาย) ในราคาถูกแก่ผู้มีรายได้น้อยโดยไม่ได้รับการพัฒนา
7. ที่ดินเหล่านี้แออัดมากขึ้น เนื่องมาจากการที่ครอบครัวขยายออกไป เพราะมีเพื่อนและญาติของผู้ตั้งรกรากตั้งเดิมย้ายถิ่นเข้ามา
8. มีการปลูกบ้านเล็ก ๆ อยู่ชิดติดกันหรือห้องแถวใหญ่มีรายได้น้อยเช่า โดยไม่มีการพัฒนาที่ดิน การสร้างบ้านเป็นแบบยกพื้นขึ้นไป เพราะจะได้ไม่ต้องถมดินยกมาสร้างบ้านกันน้ำท่วม
9. กทม. (เทศบาล) ไม่ได้ให้ความสนใจต่อการทำท่อระบายสิ่งโสโครก ท่อระบายน้ำที่ทิ้งขยะ และการจัดเก็บขยะอย่างมีประสิทธิภาพ
10. ไม่มีการวางแผน หรือ ควบคุมการก่อสร้างบ้าน และเพิงที่มีประสิทธิภาพ
11. กรุงเทพฯ ๓ ไต่ถูกปล่อยให้ขยายตัวและเติบโตขึ้น โดยที่การเตรียมการทั้งด้านกายภาพ และสังคมไม่ได้มีการคำนึงถึงภาวะสภาพความเป็นอยู่ และขนาดของผู้มีรายได้น้อยเพียงพอ

ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ¹⁷ ได้ให้เหตุผลเหตุของการเกิดชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ไว้ว่า

1. การเพิ่มของประชากร ซึ่งเกิดจากการเกิดใหม่ (Population Growth) ปัจจุบันมีอัตราการเพิ่มขึ้นในช่วง ระหว่าง 1.5 - 2.5 %

¹⁷ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ, การปรับปรุงชุมชนแออัด, (กรุงเทพมหานคร: มีนาคม 2529), หน้า 2-3.

2. การเพิ่มของประชากรจากการอพยพเข้าสู่เมืองศูนย์กลาง

(Migration to the Central) ไม่สามารถหาตัวเลขของการอพยพที่แน่นอนได้ เนื่องจากในความจริงแล้ว ชาวชนบทที่อพยพเข้าเมืองมักไม่แจ้งการย้ายของตนให้เจ้าหน้าที่ปกครองทราบ แต่ผลที่พบเห็นอยู่ชี้ชัดว่า มีการอพยพในอัตราที่สูงมาก ทั้งในด้านการอพยพชั่วคราวเฉพาะในฤดูแล้ง และการอพยพถาวร

3. ความมั่งงายและการละเลยของเจ้าของที่ดิน (Ignorance of Landlord)

ซึ่งมักจะพบเสมอทั้งในที่ดินในความครอบครองของรัฐและเอกชน ในลักษณะของการปล่อยให้ละเลยให้เกิดชุมชนแออัดขึ้นทีละน้อย จนในที่สุดก็พ้นจากสภาพความยุ่งยาก (Touble) เข้าสู่สภาวะปัญหา (Problem) ซึ่งมักจะแก้ไขได้โดยยาก

ในที่ดินที่เป็นของราชการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของกรมธนารักษ์ ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และที่ของวัดต่างก็มีโฉนดแทนหรือนโยบายที่แน่นอนในการใช้ที่ดินของพระองค์กรของราชการจึง เป็นเพียงแต่เก็บค่าเช่าในราคาถูก แล้วแบ่งแปลงที่ดินให้ชาวบ้านอยู่กันตามบุญตามกรรม โดยมีใ้มีการจัดหาบริการสาธารณูปโภค หรือสาธารณูปการ เป็นพิเศษ

นอกจากนี้ยังให้ข้อคิดเกี่ยวกับสาเหตุส่วนใหญ่ที่ทำให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรมคือการอพยพของประชากรจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง ในประเทศอุตสาหกรรม ประชากรจะแออัดอยู่ในเมืองใหญ่ เพราะสามารถจะหารายได้ทางอุตสาหกรรมได้ดีกว่าเกษตรกรรม ส่วนประเทศที่ยังไม่เจริญประชากรมักอพยพมาอาศัยอยู่ในเมืองหลวงเป็นส่วนใหญ่ เพราะเมืองหลวงจะเป็นศูนย์กลางของแทบทุกอย่าง ¹⁸

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁸ พลเอกเล็ก แฉวมณี, "นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรม" การประชุมสัมมนาแผนหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในแหล่งเสื่อมโทรม 28-30 มกราคม 2523. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2523), หน้า 11.

โดยสรุป ชุมชนแออัดเกิดขึ้นเนื่องด้วยผลของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลาย ๆ ด้านของกรุงเทพมหานคร นั่นคือการเกิดเพิ่มของประชากร และความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม การศึกษา สาธารณูปโภค ฯลฯ จึงทำให้มีการอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ เพื่อมาศึกษาต่อ ผู้ที่มาหางานทำจะเป็นคนที่มีฐานะยากจน และคนในกรุงเทพมหานครที่มีรายได้น้อย คนเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในแหล่งที่มีราคาถูกใกล้ที่ทำงานและปลูกสร้างบ้านแบบไม่มีระเบียบพออยู่ได้เท่านั้น หรืออาจเช่าบ้านราคาถูก ๆ อยูรวม ๆ กัน จึงเกิดความหนาแน่นของชุมชนในบริเวณเหล่านั้น

การเคหะแห่งชาติ¹⁹ ได้แบ่งประเภทของชุมชนแออัด ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ออกได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. ชุมชนดั้งเดิม หมายถึงชุมชนเก่าที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานแล้ว ตั้งแต่ก่อนหรือพร้อม ๆ กับเมืองที่พัฒนาขึ้น การเคหะแห่งชาติถือเอาชุมชนที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานกว่า 15 ปี และมีความเสื่อมโทรมถึงระดับ ที่สมควรจะทำการปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้น เป็นชุมชนแออัดที่อยู่ในประเภทนี้
2. ชุมชนใหม่ หมายถึงชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ที่มีอายุการตั้งชุมชนต่ำกว่า 15 ปี และเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งโดยไม่มีระบบและมีความเสื่อมโทรม หรือมีแนวโน้มที่จะมีความเสื่อมโทรมในอนาคต
3. ชุมชนประเภทบุกรุก หมายถึง ชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยเข้าไปครอบครองปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับคำยินยอมหรือการรับรู้ใด ๆ จากเจ้าของที่ดิน หรืออยู่ระหว่างการไล่ที่จากเจ้าของที่ดิน หรือชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นบริเวณสาธารณะประโยชน์ เช่น ชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณไฟไหม้ ชุมชนริมคลอง ชุมชนที่เรียงยาวริมทางรถไฟ เป็นต้น

4. ชุมชนที่จะต้องรื้อร้าง หมายถึง ชุมชนที่จะต้องถูกกำหนดว่าจะถูกรื้อร้างหรือมีแนวโน้มที่จะมีการพัฒนาเป็นอย่างอื่น ๆ เช่น ชุมชนที่อยู่ในเส้นทางของแผนการสร้างทางหลวงหรือที่จะเวนคืนเพื่อไปใช้ทำสาธารณะประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือบริเวณที่มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนการใช้ที่ดิน เป็นบริเวณพาณิชยกรรม เนื่องจากเมืองที่พัฒนาเข้ามาถึงชุมชน

ในปัจจุบันนี้ปรากฏว่า จำนวนของชุมชนตามประเภทที่ 1. นั้น กำลังถูกลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วด้วยพัฒนาการของเมืองที่เข้ามากรุกรานแทนที่อย่างรวดเร็ว กลายเป็นชุมชนประเภทที่ 4 และจากชุมชนประเภทที่ 4 ก็กลายเป็นชุมชนประเภทที่ 3 ถ้าอยู่ในบริเวณใจกลางเมืองและเป็นชุมชนประเภทที่ 2 ถ้าเป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณรอบวงนอกของเมือง

นอกจากนี้จากการสำรวจภาคสนามของกองผังเมือง สำนักงานปลัดกรุงเทพมหานคร พอสรุปลักษณ์ของแหล่งเสื่อมโทรมในเขตกรุงเทพมหานคร จำแนกตามที่ตั้งไว้ดังนี้ ²⁰

1. แหล่งชุมชนแออัดในคลอง แม่น้ำ เช่น คลองสามเสน คลองมหานาค คลองแสนแสบ คลองบาง เช่น คลองบางกอกน้อย คลองบางน้ำชน คลองบางโรโก่ ฯลฯ และในแม่น้ำเจ้าพระยา
2. ชุมชนแออัดริมคลอง คือ 2 ผังคลองหลายสิบคลอง ข้างฝั่งกรุงเทพ ฯ และธนบุรี
3. ชุมชนแออัดในพื้นที่ส่วนในตามเขตต่าง ๆ 300 กว่าแห่ง
4. ชุมชนแออัดบนอากาศหรือบนไฟลต
5. ชุมชนแออัดในอาคารอยู่อาศัยแบบผสมบางแห่งของกรุงเทพ ฯ รวมทั้งหอพัก

เป็นต้น

ส่วนโสภณ พรโชคชัย²¹ ได้แบ่งเป็นประเภทชุมชนแออัดเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ชุมชนประเภทเช่าที่ปลูกบ้านอย่างสลับ และชุมชนบุกรุกกฏหมาย (Squatter settlement) การแบ่งดังนี้อาจแตกต่างกันตามกฎหมายเป็นสำคัญ

1.4 แนวการปรับปรุงชุมชนแออัดของการเคหะแห่งชาติ

ก่อนที่จะมีการจัดตั้งสำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมในการเคหะแห่งชาติ กรมเทศบาลนครกรุงเทพ ได้มีสำนักงานปรับปรุงแหล่งชุมชน ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2503²² เพื่อที่จะดำเนินการรื้อล้างแหล่งชุมชนแออัดแห่งต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ว่าจะได้ทำการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงใหม่ให้เป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งโดยมาตรฐานและลักษณะนอกจากนี้ยังให้มีการสร้างแฟลคที่อยู่อาศัยในเขตชานเมือง เพื่อให้ผู้มีรายได้อ่อนเข้าอยู่อาศัยพร้อมทั้งจัดสร้างบ้านพร้อมที่ดินขายผดุงส่งในระยะยาวให้กับประชาชนโดยทั่วไปด้วย ผลงานของการปรับปรุงชุมชนที่จัดว่าเป็นแหล่งชุมชนแออัดในเวลานั้น ได้แก่

การรื้อแหล่งชุมชนแออัดบริเวณหน้ากรมทางหลวงแผ่นดิน ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 121 ไร่ มีประชากร จำนวน 1,320 ครอบครัว ประมาณ 10,200 คน ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับค่านายใจใหม่ที่ดินนแจ่งวัดมะ จังหวัคณเพบุรี

การรื้อล้างแหล่งชุมชนแออัดบริเวณทาวาสกรี

การรื้อและจัดสร้างแฟลคขึ้นแทนที่มอโก

การจัดสรรที่ดินให้ประชาชนทั่วไปได้เช่าซื้อที่ในหมู่บ้านประชาภิเวศน์ 1

และ 2

²¹ โสภณ พรโชคชัย, 1020 หน้า 5-9.

²² สกรี คุ้มพันธ์. "การลงทุนในกิจการเคหะในประเทศไทย" หน้า 1.

(อัครสำเนา)

ทั้งหมดนี้ เป็นงานของสำนักงานกลางปรับปรุงแหล่งชุมชน เทศบาลนครกรุงเทพฯ²³ แต่การดำเนินงานก็ไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เพราะขาดเงินลงทุน ซึ่งได้รับเป็นจำนวนจำกัดจากเทศบาลกรุงเทพฯ และขาดกฎหมายที่จะให้อำนาจกระทำการ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปได้โดยสะดวก²⁴ นอกจากนี้ผู้อยู่อาศัยที่ถูกรื้อหรือดังกักกระจัดกระจาย ไปอยู่อาศัยในชุมชนแออัดแห่งใหม่ เช่น คลองเตย กินคาง ห้วยขวาง เป็นต้น

ในด้านของคณะกรรมการบริหารสภาพนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการเสนอแนะของศูนย์วิจัยและพัฒนาการก่อสร้างแห่งชาติ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์ แห่งประเทศไทยได้เล็งเห็นว่า ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยซึ่งส่วนหนึ่งคือ ปัญหาชุมชนแออัด ได้พอกพูนขึ้นทุกที ดังนั้น เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2512 จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการ ศึกษาเรื่องที่อยู่อาศัยขึ้นให้ทำหน้าที่พิจารณาจัดทำนโยบายที่อยู่อาศัยและรวมแผนในเรื่องนี้ เพื่อบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2512-2519 ดังนั้น โดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 316 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ.2515 จึงกำหนด ให้โอนกิจการทรัพย์สิน สิทธิ หนี้ และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยของหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่ดำเนินการเกี่ยวกับอาคารสงเคราะห์ 4 แห่ง ซึ่งได้แก่

กองเคหะสถานสงเคราะห์ สังกัดกรมประชาสัมพันธ์
สำนักงานอาคารสงเคราะห์ สังกัดกรมประชาสัมพันธ์
สำนักงานกลางปรับปรุงแหล่งชุมชน เทศบาลนครกรุงเทพฯ
ธนาคารอาคารสงเคราะห์ กระทรวงการคลัง

รวมเข้าเป็นหน่วยงานเดียวกันให้ชื่อว่า การเคหะแห่งชาติ โดยมีผลให้เริ่มดำเนินการ เมื่อ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2516 เป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงมหาดไทย เพื่อให้เป็นหน่วยงานใน อันที่จะช่วยเหลือประชาชนที่มีรายได้น้อยและรายใปลายกลาง จำนวนมากที่ยังขาดแคลนที่อยู่อาศัย

²³การเคหะแห่งชาติ, "สะพานไม้", หน้า 9.

²⁴สุกรี คุ้มพันธ์, เล่มเดียวกัน หน้า 8 (อัครสำเนา).

ใหม่ที่อยู่อาศัย เป็นสัดส่วน เหมาะสมกับอัตราและฤดูกาลขณะของตนเอง ²⁵

หน้าที่ของการ เคหะแห่งชาติ ในประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 316 เกี่ยวกับงานปรับปรุงชุมชนแออัดมีดังต่อไปนี้ ²⁶

ข้อ 8. (4) รื้อแหล่งเสื่อมโทรมเพื่อเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงให้เป็นเคหะ าลา การเคหะแห่งชาติ โดยให้มีวัตถุประสงค์"ปรับปรุงหรือรื้อแหล่งเสื่อมโทรม" ด้วย ²⁷ ทั้ง กำหนดว่ากิจการของการ เคหะแห่งชาติ เป็นกิจการ เพื่อประโยชน์สาธารณะอัน เป็นประโยชน์ของ รัฐตามความในกฎหมายว่าด้วยการ เว้นคืนอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องได้ มาซึ่งอสังหาริมทรัพย์ เพื่อใช้ในการดำเนินงานในการปรับปรุงหรือรื้อแหล่งเสื่อมโทรมแล้ว การ เคหะแห่งชาติก็มีอำนาจ เว้นคืนตามกฎหมายว่าด้วยการ เว้นคืนอสังหาริมทรัพย์ได้ ²⁸ นอกจากนี้การปรับปรุงหรือรื้อแหล่งเสื่อมโทรมนั้น ให้การ เคหะแห่งชาติคำนึงถึงการผัง เมือง การใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัด เคหะสงเคราะห์ให้แก่ประชาชนที่ต้องย้ายออกไปจากแหล่งเสื่อมโทรมเป็นสำคัญ ²⁹

ในระยะแรกของการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ การเคหะแห่งชาติก็ยังคง ดำเนินการปรับปรุงชุมชนแออัดในรูปแบบ "การรื้อล้างสร้างแฟลต" ในระยะนั้นการเคหะแห่งชาติ

²⁵รตยา จันทรเพียร, "ความเป็นมาของการปรับปรุงชุมชนแออัด" (เอกสารประกอบการสัมมนาการปรับปรุงชุมชนแออัดระหว่างวันที่ 27-29 กรกฎาคม 2524, การเคหะแห่งชาติ), หน้า 17.

²⁶ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 316 , ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 190 (วันที่ 13 ธันวาคม 2515).

²⁷พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประกาศคณะปฏิวัติ (ฉบับที่ 316) ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2522 มาตรา 3.

²⁸เรื่องเดียวกัน, มาตรา 4, มาตรา 5.

²⁹เรื่องเดียวกัน, มาตรา 4.

ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในการปรับปรุงชุมชนแออัด จึงยังคงแนวคิดที่ว่า จะแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดด้วยการรื้อล้างและสร้างแฟลตอยู่

รูปแบบการปรับปรุงชุมชนแออัดทั้ง "รื้อล้าง" และ "รื้อล้างสร้างแฟลต" นั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดได้ เพราะการรื้อล้างนั้น เท่ากับ เป็นการผลักดันให้ผู้อยู่อาศัยไปสร้างชุมชนแออัดใหม่อีกไม่รู้จักจบสิ้น ส่วนการรื้อล้างสร้างแฟลตก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้อยู่อาศัยกว่า 80 % กลับลงมาอยู่ในชุมชนแออัดอย่างเดิม³⁰

การเคหะแห่งชาติจึง ได้ศึกษาวิธีที่จะปรับปรุงชุมชนแออัดในลักษณะที่ประหยัดงบประมาณและสนองความต้องการของประชาชนในชุมชนแออัดมากกว่านั้นคือ การปรับปรุงโดยวิธีที่ยังใช้ที่อยู่อาศัยเดิม แต่ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ปรับปรุงด้านการให้ความมั่นใจว่าผู้อยู่อาศัยจะได้อยู่ในที่นั้นต่อไป เป็นระยะยาว และปรับปรุงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ การเคหะแห่งชาติได้เสนอโครงการปรับปรุงชุมชนแออัดตามหลักการขั้นต้นต่อกระทรวงมหาดไทย และในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2520³¹ คณะรัฐมนตรีได้ลงมติในหลักการให้มีการปรับปรุงชุมชนแออัด โดยมอบให้การเคหะแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการ และเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในอำนาจหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านชุมชนแออัด จึงได้มีการจัดตั้งสำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมขึ้น เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2520 โดยกำหนดให้อำนาจและหน้าที่หลักดังนี้³²

1. ดำเนินการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมตามนโยบายที่อยู่อาศัยและนโยบายหลักของการเคหะแห่งชาติ

³⁰นางเยาว์ เพ็ชรทรัพย์, "การศึกษาการจัดการด้านปรับปรุงชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานครของการเคหะแห่งชาติ", หน้า 32.

³¹รศ. จันทรเพ็ชร, "ความเป็นมาของการปรับปรุงชุมชนแออัด", หน้า 18.

³²การเคหะแห่งชาติ, "การแบ่งส่วนงานและกำหนดหน้าที่หลักของส่วนงานในการเคหะแห่งชาติ", ระเบียบการเคหะแห่งชาติ (10/2520) 243.

2. วางแผนโครงการปรับปรุงแหล่ง เลื่อมโทรมใน เขตกรุงเทพมหานครและภูมิภาค
3. สํารวจและรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ในการออกแบบกายภาพและประมาณราคา
4. ทำการตรวจและควบคุมการก่อสร้าง สํารวจสภาพแวดล้อม ตลอดจนภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน ในบริเวณแหล่ง เลื่อมโทรม เพื่อจัดระบบชุมชนใหม่
5. สํารวจสภาพการครอบครองที่ดินและช่วยเหลือจัดหาที่อยู่ใหม่แก่ผู้อยู่อาศัยที่เดิม ตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของทั้งของรัฐและเอกชน

โดยในขั้นแรกได้ทำการสำรวจชุมชนแออัดที่ได้กำหนดไว้ตามแผนงาน 5 ปีเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นไป โดยมีหลัก 6 ประการคือ³³

1. ก่อสร้างสาธารณูปโภคที่จำเป็น ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น
2. หาทางเพิ่มรายได้ให้ผู้อยู่อาศัยทั้งทางตรงและทางอ้อม
3. จัดหาสิ่งบริการทางคานสังคมที่ผู้อยู่อาศัยไม่สามารถจัดหาเองได้ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล และป้องกันยาเสพติด
4. ให้ความมั่นคงในที่พักอาศัย โดยให้เช่าซื้อในระยะยาว
5. จัดหาเงินทุนในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและการลงทุน
6. จัดที่อยู่อาศัยในราคาถูกลงและไกลแหล่งงาน

จุดมุ่งหมายของการปรับปรุงชุมชนแออัดที่จะกล่าวดังต่อไปนี้ จะเป็นหลักใหญ่ ๆ ที่การเคหะแห่งชาติใช้ในการพิจารณาปรับปรุงชุมชนแออัดโดยทั่วไป ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายอื่น ๆ

³³กรุงเทพมหานคร. "บทบาทของรัฐในการแก้ปัญหาแหล่ง เลื่อมโทรม" (เอกสารประกอบการสัมมนาผู้แทนหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในแหล่ง เลื่อมโทรม ระหว่างวันที่ 28-30 มกราคม 2527), หน้า 64-65.

ที่เหมาะสมเข้าไปอีก³⁴

1. ปรับปรุงสาธารณูปโภค เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า การเก็บขยะ ฯลฯ โดยร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป เช่น ทางสัญจร การระบายน้ำ
3. เพิ่มรายได้ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งอาจหมายถึงการเพิ่มความสามารถในการหารายได้เพิ่มขึ้นหรือลดรายจ่ายลง โดยการส่งเสริมอาชีพ หาเงินใหม่เพื่อการลงทุน
4. ส่งเสริมให้มีการออมทรัพย์ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัด เพื่อจุดประสงค์ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเอง
5. พยายามยกระดับการครองชีพและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยการวางแผนช่วยเหลือการปรับปรุงที่อยู่อาศัย การศึกษา การบริการชุมชน ตลอดจนการช่วยเหลือปัญหาของครอบครัว
6. สนับสนุนให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดมีหลักประกันในเรื่องที่อยู่อาศัยในระยะยาว
7. ให้ความยืดหยุ่นในการอยู่อาศัยในชุมชนแออัดโดยการจัดหาที่อยู่ใหม่ให้ในราคาถูก
8. ไม่สนับสนุนให้หรือกลางชุมชนแออัดเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นใหม่ทดแทนโดยไม่จำเป็น เพราะหลักการปรับปรุงชุมชนแออัด คือ การให้ผู้อยู่อาศัยปรับปรุงตัวเองโดยการกระตุ้นที่ถูกต้อง

จากจุดมุ่งหมายโดยทั่วไป ไป ทังกล่าวข้างต้น สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 โครงการหลักคือ

- โครงการปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม
- โครงการปรับปรุงทางด้านกายภาพ
- โครงการปรับปรุงทางด้านการครอบครองที่ดิน

³⁴ การเคหะแห่งชาติ, "แผนปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม พ.ศ. 2520-2524"

การปรับปรุงชุมชนแออัด มีการดำเนินการปรับปรุงในแต่ละโครงการดังนี้

1. การปรับปรุงทางกายภาพ

การดำเนินการด้านกายภาพ ได้แก่การปรับปรุงด้านสาธารณูปโภค เช่น ทางเท้า ทางระบายน้ำ ไฟฟ้า ประปา การกำจัดขยะมูลฝอย การปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชน และการป้องกันอัคคีภัย โดยรัฐจะเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณทั้งหมด ให้แก่การเคหะแห่งชาติ ทั้งนี้ ต้องสอดคล้องกับความต้องการและจำเป็นของผู้อยู่อาศัย

2. การปรับปรุงด้านเศรษฐกิจ-สังคม

การดำเนินการด้านเศรษฐกิจ-สังคม เช่นการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน เพื่อทำหน้าที่แทนผู้อยู่อาศัยในชุมชน ในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน และเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชน โดยวิสาหกิจแห่งชาติ โดยโครงการทางด้านการเศรษฐกิจ-สังคมอื่น ๆ เช่น การฝึกอาชีพ การพัฒนาชุมชน โครงการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ การให้ทุนในการประกอบธุรกิจขนาดย่อม เป็นต้น โดยการเคหะแห่งชาติจะร่วมกับกรุงเทพมหานคร และหน่วยงานอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชน ดำเนินโครงการด้านนี้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

3. การปรับปรุงด้านการครอบครองที่ดิน

การดำเนินการด้านความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน การปรับปรุงในด้านนี้จะใช้วิธีการ ดังนี้

ก. ขอความร่วมมือเจ้าของที่ดินทำสัญญาให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่การเคหะแห่งชาติเข้าไปปรับปรุงโดยผู้อยู่อาศัยต่อไปอย่างน้อย 5 ปี

ข. ขอซื้อ ขอเช่า ตลอดจนการเวนคืนที่ดิน

ค. แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่การเคหะแห่งชาติ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะปรับปรุงชุมชนแออัดให้กับความมั่นคงในชุมชนแออัดนั้น

ง. ให้กฎหมายที่มิสัมพันธ์เกี่ยวข้อง เช่น พรบ.ควบคุมอาคาร , พรบ.การเคหะแห่งชาติ , ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร รวมถึงกฎหมายอื่นที่จะออกตามมา เช่น พรบ.ปรับปรุงชุมชนแออัดด้วย³⁵

ซึ่งแต่ละโครงการจะต้องประสานงานกันอย่างเหมาะสม การปรับปรุงแต่ละโครงการ
อย่างถูกวิธีการจะเป็นแนวทางที่ดีใหญ่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ได้มีการปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น
และลดสภาพความเสื่อมโทรมลง กลายเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยได้อย่างสุขสบายพอควรแก่สภาพ
ต่อไป

สำนักงานปรับปรุงชุมชนแออัดการเคหะแห่งชาติ ไม่มีแนวนโยบายเพื่อการปรับปรุง
ชุมชนแออัดไว้ เป็นระเบียบเพื่อดำเนินการปรับปรุงชุมชนโดยจัดตั้งแนวนโยบายการปรับปรุง
แหล่งชุมชนแออัดที่ชัดเจน เพื่อการวางแผนและแนวทางการปฏิบัติของการเคหะชาติดังนี้³⁶

1. ปรับปรุงชุมชนแออัดให้เป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในขนาดค
2. การปรับปรุงทางศาสนาสถาปัตยกรรมโลกและสถาปัตยกรรมการต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของ
รัฐที่จะต้องให้การสนับสนุน
3. การปรับปรุงทางคานเศรษฐกิจและสังคมเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของผู้อยู่
อาศัยในชุมชนให้ดีขึ้น
4. ปรับปรุงคานการครอบครองที่ดิน เพื่อให้ความมั่นคงกับผู้อยู่อาศัย
5. เป็นแกนกลางในการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและประชาชนในการปรับ
ปรุงชุมชน

ผลที่จะได้รับจากการปรับปรุงชุมชนแออัดมีดังต่อไปนี้

1. เป็นการแก้ไขปัญหาเสื่อมโทรมในชุมชนแออัด เท่าที่ผ่านมาหน่วยงานของรัฐ
ไม่มีโอกาสเข้าไปให้บริการในชุมชน ในคานศาสนาสถาปัตยกรรมโลกและสถาปัตยกรรม ผู้อยู่อาศัยต้อง
แสวงหามาเอง ทำให้การแก้ปัญหาคานต่าง ๆ ต้องสิ้นเปลืองมาก และยังทำให้ชุมชนเลวร้าย

³⁶การเคหะแห่งชาติ, "บ้านฉันอยู่สลัม", หน้า 8 - 16.

ลงไปทุกที การปรับปรุงจะช่วยให้สภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น ไม่เป็นที่น่ารังเกียจต่อสังคมอีกต่อไป และผู้มีรายได้น้อยได้รับการบริการจากรัฐอย่างทั่วถึง

2. เป็นการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย โดยการแก้ปัญหาคานการครอบครองที่ดิน เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของตน เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้อยู่อาศัยได้มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเอง ประกอบกับการปรับปรุงทางคานสภาพแวดล้อมจะช่วยให้ลดความตองการที่อยู่อาศัยใหม่ลง อันจะทำให้เกิดความสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น

3. เป็นการเพิ่มรายได้อของผู้มีรายได้น้อย การปรับปรุงสาธารณูปโภคต่าง ๆ และการปรับปรุงทางคานเศรษฐกิจและสังคม จะช่วยให้เกิดการขยายตัวทางคานอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น มีการส่งเสริมอาชีพ มีการขนส่งสะดวกขึ้น มีน้ำประปา ไฟฟ้าเพียงพอ นอกจากนี้ยังเป็น การลดรายจ่ายคานสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ที่ผู้อยู่อาศัยเคยจัดหาเอง นอกจากนี้ การปรับปรุงชุมชนแออัดจะเน้นเรื่องการใช้แรงงานของผู้อยู่อาศัยเพื่อเพิ่มรายได้ให้ทางตรงอีกด้วย

4. เป็นการแก้ปัญหาสังคม ในชุมชนแออัดโดยทั่วไป ยังขาดสถานศึกษา สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน การสาธารณสุข การป้องกันยาเสพติดให้โทษ การวางแผนครอบครัว การใช้แรงงานเด็ก ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาโครงการคานสังคมจะมีผลระยะยาวในการแก้ปัญหาสังคมในชุมชนแออัดอย่างใกล้ชิดและเป็นจำนวนมากอีกด้วย

5. เป็นการสร้างทัศนคติที่ตระหวางประชาชนกับรัฐบาล ผู้มีรายได้น้อยซึ่งมีเป็นจำนวนมากจะมีความรู้สึกว้ารัฐบาลมิได้มีการทอดทิ้งให้พวกตนอยู่กันอย่างขาดกรรมกรการปรับปรุงชุมชนแออัดของการเคหะแห่งชาติ จะทำให้ผู้มีรายได้น้อยมีความหวังและรู้สึกว้าได้รับการบริการและดูแลจากรัฐบาล ทำให้เสถียรภาพของการเมืองของรัฐบาลมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

แผนงานการปรับปรุงชุมชนแออัดของการเคหะแห่งชาติ พ.ศ. 2520-2524

1. แผนงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม (พ.ศ. 2520-2524)³⁷

แผนงานนี้ได้จัดทำขึ้นเพื่อคานการปรับปรุงชุมชนแออัดในเขตกรุง เทพมหานคร

³⁷ การเคหะแห่งชาติ, "แผนงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม พ.ศ. 2520-2524."

ตามนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้น โดยการเคหะแห่งชาติได้ประสานงานกับกองผังเมือง กรุงเทพมหานครในการจัดทำแผนงานนี้ขึ้น

หลังจากที่ได้มีการจัดตั้งสำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมขึ้น เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2520 การเคหะแห่งชาติโดยสำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมได้วางเป้าหมายของการปรับปรุงชุมชนแออัด 5 ปี (พ.ศ.2520-2524) ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติในหลักการ และให้นำเข้าแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) และถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายการพัฒนาที่อยู่อาศัยของรัฐ กรุงเทพมหานครจะเป็นเป้าหมาย 5 ปีแรกของการเคหะแห่งชาติ ที่จะทำการปรับปรุง ซึ่งการเคหะแห่งชาติได้พิจารณาจากความเป็นไปได้และกำลังคน ตลอดจนเงินทุนในการดำเนินงานเป็นหลัก ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนครอบครัวที่เป็นเป้าหมายในการปรับปรุงตามแผนเร่งรัด
พ.ศ.2500-2524

พ.ศ.	จำนวนชุมชนแออัด	จำนวนครอบครัว
2520	24	6,000
2521	24	6,000
2522	32	8,000
2523	40	10,000
2524	40	10,000
รวม	160	40,000

ที่มา การเคหะแห่งชาติ
หมายเหตุ ชุมชนแออัดแต่ละแห่งมีจำนวนครอบครัวประมาณ 250 ครอบครัว โดยเฉลี่ย ยกเว้นชุมชนแออัดขนาดใหญ่

แผนงานปรับปรุงชุมชนแออัด 5 ปี ดังกล่าวได้ถูกยกเลิกและเปลี่ยนแปลงใหม่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใหม่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใหม่

2. แผนเร่งรัดของการเคหะแห่งชาติ (พ.ศ.2522-2525)

เนื่องจากแผนการปรับปรุงชุมชนแออัด 5 ปี (2520-2524) ได้ถูกยกเลิกและเปลี่ยนแปลงใหม่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใหม่ โดยให้นำมารวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนเร่งรัดของการเคหะแห่งชาติ พ.ศ.2522-2525 แผนดังกล่าวเป็นแผนที่เกิดจากนโยบายของรัฐที่มุ่งจะเร่งระดมทรัพยากร และสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยที่มีรายได้น้อยต่อเดือน ตั้งแต่ 2,500 บาทลงมาก่อน โดยรัฐจะใช้งบประมาณในการดำเนินงานตามแผนรวม 1,500 ล้านบาท³⁸ ซึ่งแบ่งเป็นส่วนที่ใช้ในการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม จำนวน 26,000 หน่วยงาน (ดังแสดงในตารางที่ 2) รวม 130 ล้านบาท³⁹ ในงบเฉลี่ยต่อหน่วย 5,000 บาท⁴⁰

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนครอบครัวที่เป็นเป้าหมายในการปรับปรุงตามแผนเร่งรัด

พ.ศ.2522-2525

(ได้รับอนุมัติตามมติคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ.2521)

พ.ศ.	จำนวนชุมชนแออัด	จำนวนครอบครัว	เป้าหมายในการปรับปรุง
2521	10	4,536	4,500 (3,548)
2522	21	4,745	4,500
2523	22	5,199	5,000 (4,000)
2524-2525	-	-	12,000 (8,000)

เป้าหมายของการปรับปรุง รวม 26,000 หน่วย

38 การเคหะแห่งชาติ, "บ้านฉันอยู่สลัม" วารสารการเคหะแห่งชาติ (2524) หน้า 11.

39 เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

40 เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

หมายเหตุ ตัวเลขใน () เป็นจำนวนครอบครัวที่ใช้เงินกู้จากธนาคารโลก ส่วนที่เหลือเป็นงบประมาณของรัฐบาล

ในการดำเนินงานปรับปรุงชุมชนแออัดนั้น การเคหะแห่งชาติได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนที่จะทำการปรับปรุง เพื่อจัดอันดับความสำคัญของชุมชนว่าชุมชนใดสมควรจะได้รับการพิจารณาปรับปรุงก่อนหรือหลัง โดยแยกพิจารณาจากลักษณะของชุมชนออกเป็น

9 ลักษณะคือ

1. ขนาดของชุมชน
2. ความหนาแน่น
3. สภาพการใช้ที่ดินของสำนักผังเมือง
4. ทางเท้า
5. ระบบระบายน้ำ
6. ระบบการกำจัดขยะ
7. น้ำประปา
8. ไฟฟ้า
9. สภาพที่อยู่อาศัย

ทั้ง 9 ลักษณะนี้ได้จัดแบ่งอันดับในการปรับปรุงออกเป็น 2 อันดับคือ อันดับ 1 และอันดับ 2 ถ้าลักษณะของชุมชนใดอยู่ในเกณฑ์อันดับ 1 จะดำเนินการปรับปรุงทันที และถ้าลักษณะของชุมชนใดอยู่ในอันดับ 2 ถ้าจะพิจารณาปรับปรุงในโอกาสต่อไปตามความเหมาะสม ซึ่งลักษณะของชุมชนทั้ง 9 ลักษณะนี้ จำเป็นที่จะต้องพิจารณาร่วมกันไปทุก ๆ ข้อ จะพิจารณาเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งไม่ได้ หลักเกณฑ์การเลือกชุมชนเพื่อทำการปรับปรุงนี้สามารถแสดงให้เห็นในตารางที่ 3 ใต้งานนี้

ตารางที่ 3 แสดงหลักเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนเพื่อทำการปรับปรุง

ลักษณะของชุมชน	อันดับ 1	อันดับ 2	หมายเหตุ
1. ขนาดของชุมชน	เกินกว่า 80 หลังคาเรือน	ต่ำกว่า 80 หลังคาเรือน	
2. ความหนาแน่น	15 หลัง/ไร่ขึ้นไป 80 คน/ไร่ขึ้นไป	ต่ำกว่า 15 หลัง/ไร่ ต่ำกว่า 80 คน/ไร่	
3. สภาพการใช้ที่ดิน ของสำนักผังเมือง	อยู่ในบริเวณที่อยู่อาศัย	อยู่ในบริเวณที่จะทำการ ก่อสร้างสาธารณูปการ อย่างอื่น เช่น การสร้าง ถนนยานอุตสาหกรรม เป็นต้น	
4. ทางเท้า	ทางเท้าชำรุด 50 % ขึ้นไป	ทางเท้าชำรุด ต่ำกว่า 50 %	พิจารณา มาตรการ ปรับปรุงทาง กายภาพ ประกอบด้วย
5. ระบบระบายน้ำ	มีต่ำกว่า 20 % ไม่มี	มีเกินกว่า 20 % มีบางส่วน	
6. ระบบการกำจัดขยะ	ไม่มี	มีบางส่วน	
7. น้ำประปา	มีมิเตอร์ประปาเป็นของ ตนเองต่ำกว่า 40 %	มีมิเตอร์ประปาเป็นของ ตนเองสูงกว่า 40 %	
8. ไฟฟ้า	มีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของ ตนเองต่ำกว่า 40 %	มีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของ ตนเองสูงกว่า 40 %	
9. สภาพที่อยู่อาศัย	เป็นชุมชนที่มีอายุเกิน กว่า 15 ปี	เป็นชุมชนที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี	

ที่มา การเคหะแห่งชาติ, "บ้านฉันอยู่สลัม" วารสารเคหะแห่งชาติ (2524): 21.

ตอนที่ 2. ค่านิยมและความคาดหวัง

✓ ความหมายของคำว่า "ค่านิยม" (Values)

ค่านิยมเป็นสิ่งสำคัญที่มีบทบาทต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ในการเสาะแสวงหาในสิ่งที่ต้องการ ค่านิยมจะเป็นตัวผลักดันที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ หรืออีกนัยหนึ่งค่านิยมเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมด้วย⁴¹ ค่านิยมเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีความหมาย⁴² ทั้งนี้เนื่องจากในชีวิตประจำวันของพวกเรามักจะพบสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เราสนใจ หรือเราต้องการไม่ต้องการอยู่เสมอ บางครั้งเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า เราต้องการทำสิ่งนั้น ไม่ต้องการทำสิ่งนี้แล้วเราก็เลือกปฏิบัติหรือทำตามสิ่งที่เราชอบสิ่งที่เรานิยม⁴³

ค่านิยมเป็นที่รวมของทัศนคติต่าง ๆ อันเป็นหลักการ (principles) แยกจากทัศนคติธรรมดา ซึ่งระบุถึงความประเสริฐเฉพาะอย่าง ค่านิยมจะบอกเราว่าอะไรพึงปรารถนาอะไรไม่พึงปรารถนา อะไรดี อะไรชั่ว บางทีค่านิยมก็ใช้ในความหมายของทัศนคติ

41 George G. Thompson, Child Psychology: Growth Trends in Psychological Adjustment 2nd ed. (Boston : Houghton Mifflin Comp., 1962), p. 528.

42 F.W. Carforth, : Values : An Essay Towards Classification, : Education Review, 17 (June, 1965), p. 189.

43 ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, หน้า 85.

ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น ชอบหรือไม่ชอบ หนังสือ เงิน รถยนต์ เราถือว่าสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญ
 44
 แคลิฟอร์เนีย

ค่านิยมของบุคคลหรือสังคม นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่กำหนด
 พฤติกรรมท่าที ความประพฤติ นักจิตวิทยาและนักสังคมวิทยาได้ให้คำจำกัดความและความ
 สำคัญของค่านิยมไว้หลายประการ

ในต่างประเทศ มีนักการศึกษา นักจิตวิทยา และนักปรัชญา ได้ให้ความหมาย
 ของค่านิยมไว้ดังนี้

ฮาร์ดิง⁴⁵ (Harding) ถือว่า ค่านิยมตามความหมายทางจิตวิทยา
 หมายถึงความต้องการและความชอบไม่ชอบ มีการพัฒนาเป็นระบบ และมีระดับ แตกต่างกันไป
 ไปในแต่ละบุคคล ค่านิยมสามารถแสดงออกโดยความรู้สึกที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด

โรเซนเบิร์ก⁴⁶ (Rosenberg) กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง สิ่งที่มีบุคคลทั่วไป
 สนใจเป็นสิ่งที่บุคคลต้องการ เป็นสิ่งที่บุคคลรู้สึกเหมือนเป็นหน้าที่ เป็นสิ่งที่พอใจหรือบูชา

⁴⁴ บุษบ ศักดิ์ เจริญนต, สังคมศาสตร์ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมนุษย์
 (กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), หน้า 62.

⁴⁵ D.W. Harding, Social Psychology and Individual Values
 (New York : Hutchinsen's University Library, 1953), p. 61.

⁴⁶ M. Rosenberg, Occupation and Values (Illinois: The Free
 Press, 1957), p. 214.

มาร์จिन⁴⁷ (Marginau) กล่าวว่า ค่านิยมเป็นการวัดความพึงพอใจของ
มนุษย์

เครทซ์ ครัทช์ฟิลด์และบัลลาชี⁴⁸ (Kretch, Crutchfield and Ballachey)
ได้ให้คำจำกัดความของค่านิยมไว้ว่า ค่านิยมคือ ความเชื่อเกี่ยวกับว่าสิ่งใดเป็นที่พึงปรารถนา
หรือสิ่งที่ดี และสิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาหรือสิ่งที่ไม่ดี ค่านิยมจะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม
ของสังคมและเป็นสิ่งที่มีสมาชิกในสังคมยึดถือร่วมกันอย่างกว้างขวางบุคคลใดยอมรับค่านิยม
ใดเป็นของตนเอง ค่านิยมนั้นจะเป็นเป้าหมายในชีวิตของบุคคลนั้น

วอลเตอร์ และ สกอต⁴⁹ (Walter and Scott) กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง
มโนทัศน์ที่เป็นพื้นฐานในการเลือกของบุคคลซึ่งแสดงออกเมื่อบุคคลมีความเชื่อในสิ่งที่คิดว่าถูกหรือ
ผิด สำคัญหรือไม่สำคัญ ฉลาดหรือโง่ ดีหรือเลว สวยหรือน่าเกลียด จริงหรือเปล่า พื้นฐานแห่ง
การเลือกนี้อาจจะแสดงออกมาโดยสติสัมปชัญญะหรือจากจิตใต้สำนึกก็ได้

47

Henry Marginau, The Scientific Basis of Value Theory :
New Knowledge in Human Values. Edited by A.H. Maslow (New York :
Harper and Bress., 1958), p.38.

48

David Kretch, Richard S. Crutchfield and Egerton h. Ballachy,
Individual in Society (Tokyo : Kogaksha Company, 1962), p.102.

49

Walter, Otis M., and Scott, Robert L, Thinking and Speaking.
New York : The McMillan Company 1962, p. 158.

การฟอร์ท⁵⁰ (Garforth) กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง เครื่องบ่งชี้ให้เห็นคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่ง เป็นสิ่งที่เราเลือกหรือชอบมากกว่าสิ่งอื่น ค่านิยมจึง เป็นคุณสมบัติที่มีคุณค่าแก่การเลือก เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุได้แก่ เงิน รถยนต์ และหนังสือ ค่านิยมเกี่ยวกับพฤติกรรม ได้แก่ ความสุภาพ ความเมตตาากรณา ความจงรักภักดี ค่านิยมเกี่ยวกับศีลธรรม จรรยา ได้แก่ ความอดกลั้น และการทำใจให้อริสัตรูของใส่ นอกจากนี้ก็ยังมีค่านิยมที่เกี่ยวกับสิ่งอื่น ๆ อีกมาก

ครัทฟิลด์⁵¹ (Crutchfield) กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง ความเชื่อว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา หรือสิ่งที่ดี และสิ่งใดเป็นที่ไม่พึงปรารถนา หรือสิ่งไม่ดี ค่านิยมจะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของสังคม และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมยึดถือรวมกันอย่างกว้างขวางบุคคลใดยอมรับค่านิยมใดเป็นของตน ค่านิยมนั้นก็จะเป็นเป้าหมายในชีวิตของบุคคลนั้น

โรคีส⁵² (Rokeach) กล่าวว่าค่านิยมเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ดีหรือไม่ดี หรือเป็นการจัดอันดับความชอบ ค่านิยมมีทั้งค่านิยมและค่านิยม ถ้าเป็นค่านิยมถือว่า เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ต้องการ ถ้าเป็นค่านิยม หมายถึงความเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ชอบ

50

Garforth . F.W., : Values : An Essay Towards Clarification."

Educational Review. 7 (3), June, 1965, p. 187-197.

51

Cruthfield Richard S., Kretch David and Ballanchey

Egerton L. Individual in Society, Tokyo : Kongakusha Com., Ltd.,

1966, p. 102.

52

Millan Rokeach, "A Theory of Organization and Change With

in Value-Attitude System, "Journal of Social Issue 24 (January,

1968), 13.

สำหรับในประเทศไทยได้มีนักการศึกษา นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา และมนุษยวิทยาของไทยได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ ดังนี้

สาโรช บัวศรี⁵³ กล่าวว่า "ค่านิยมหมายถึง สภาพ (หรือการกระทำ) บางประการที่เราเชื่อ (หรือนิยามนั่นเอง) ว่าควรยึดถือหรือยึดมั่น เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมายของสังคมหรือตัวเราเอง"

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา⁵⁴ กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง ความเชื่อของบุคคลว่าสิ่งใดมีค่า มีความสำคัญ และเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของเขา ในขณะที่สิ่งอื่นไม่มีค่า ไม่มีความสำคัญ และไม่เป็นที่ต้องการในลักษณะดังกล่าว ค่านิยมจึงทำหน้าที่เป็นมาตรฐาน (Standard) ในการรับรู้ การประเมิน การเลือกและการตัดสินใจของบุคคลว่าอะไรดี - ไม่ดี มีค่า - ไม่มีค่า สำคัญ - ไม่สำคัญ ถูก - ผิด ทำ - ไม่ควรทำ

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้อธิบายความหมายคำว่า "ค่านิยม" ไว้ในเอกสารการวิจัยเรื่อง "ค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคมไทย" ว่า ค่านิยมหมายถึง "สิ่ง" ที่คนสนใจปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็น หรือกลับกลายมาเป็นสิ่งที่คนถือว่าต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชายกย่อง และมีความสุขที่จะได้เห็น ใฝ่ฝัน ใฝ่เป็นเจ้าของ⁵⁵

⁵³สาโรช บัวศรี, "ค่านิยม" ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพอาจารย์ สิริ บัวศรี, กรุงเทพมหานคร, ม.ป.ท., 2517, หน้า 23.

⁵⁴ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย, กรุงเทพมหานคร, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้า 1.

⁵⁵สมณ อมรวิวัฒน์, การสอนคือศิลป์ ในรวบรวมบทความเกี่ยวกับการศึกษาและบทบาทของครู, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527, หน้า 177.

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน⁵⁶ กล่าวว่าค่านิยม หมายถึง "สิ่ง" ที่คนสนใจปรารถนาจะได้อะไรจะเป็น เป็นสิ่งที่บังคับให้ต้องปฏิบัติ อีกนัยหนึ่งค่านิยมเป็นสิ่งที่คน "บูชา" ยกย่อง มีความสุขที่ได้เห็น ได้ฟัง และได้เป็นเจ้าของ ค่านิยมของสังคม จึงเป็นวิธีการจัดรูปแบบความประพฤติที่มีความหมายต่อบุคคลและเป็นแบบฉบับความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของคนในสังคม สำหรับประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทมีค่านิยมหรือยกย่องสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ความมั่งคั่ง (Wealth) การมีอำนาจ (Power) ความเป็นใหญ่ การมีจิตใจมักเลง การเป็นเจ้านาย ความใจกว้าง การกตัญญู (Gratitude) ความเป็นนักปราชญ์ (The Wise) และความเคารพขนบธรรมเนียมที่ต่ำต้อย (Proprieth of Etiquette)

อำนาจ ทะพิงค์แก⁵⁷ ได้มีทัศนะต่อค่านิยมว่า "ค่านิยมของบุคคลหนึ่งย่อมแตกต่างจากบุคคลอื่น ทั้งนี้เนื่องจากองค์ประกอบหลายประการด้วยกัน เช่น การอบรมเลี้ยงดูทางบ้าน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ประสบการณ์ที่ได้รับ สิ่งแวดล้อม การศึกษา ความต้องการ และการเรียนรู้ เป็นต้น ค่านิยมเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลเป็นตัวของตัวเอง และมีบุคลิกภาพเป็นของตัวเอง ค่านิยมเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อนที่บุคคลสร้างขึ้นมาจากค่านิยมของคนเรามีหลายประเภท เช่น ค่านิยมทางการเงิน การศึกษา การเมือง ความซื่อสัตย์ ค่านิยมย่อย ๆ องค์ประกอบเหล่านี้จะประกอบกันเป็นระบบค่านิยม (Value System) ของบุคคลซึ่งมีลักษณะถาวร ทัศนคติ ความรู้สึก และความต้องการของคนที่ปรากฏขึ้นมาจากระบบค่านิยมซึ่งมีลักษณะถาวร เมื่อบุคคลมีฐานะสูงขึ้นค่านิยมบางอย่างเปลี่ยนแปลงได้โดยอาศัยการเรียนรู้หรือความประทับใจ สภาพวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทำให้คนมีค่านิยมที่แตกต่างกัน ถ้ามีการกระทบกระเทือน หรือการเปลี่ยนแปลงขึ้นในวัฒนธรรมนั้น ก็อาจจะมีผลมาถึงระบบค่านิยมซึ่งทำให้เปลี่ยนแปลงได้ อาจกล่าวได้ว่า ค่านิยมของบุคคลมีความสัมพันธ์และสำคัญ

⁵⁶ไพฑูรย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน, ลักษณะสังคมไทย, หน้า 31-32.

⁵⁷อำนาจ ทะพิงค์แก, "ค่านิยม" เอกสารประกอบการบรรยายในการอบรมครูใหญ่โรงเรียนปรับปรุงตามโครงการการศึกษาชนบท, 2513, หน้า 1-3.

ต่อการดำรงชีวิต การกระทำ และความคิดของบุคคลนั้น ๆ

ส่วน สมพร เทพสิทธิ์⁵⁸ กล่าวว่า ค่านิยมหมายถึง ความรู้สึก ความคิดว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นที่ต้องการ ปราบปราม ควรทำ และค่านิยมอาจแบ่งออกเป็นค่านิยมที่พึงประสงค์ หรือค่านิยมในทางบวก และค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์หรือค่านิยมในทางลบ

ค่านิยมที่พึงประสงค์เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความสุข ความเจริญแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติ เป็นค่านิยมที่ตรงกับหลักธรรมของศาสนา เช่น ค่านิยมในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อสัตย์สุจริต และการมีระเบียบวินัย

สำหรับค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์นั้น เป็นค่านิยมที่ขัดหรือไม่ตรงกับหลักธรรมของศาสนา เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความทุกข์และความเสื่อมแก่บุคคล สังคมและประเทศชาติ เช่น ค่านิยมที่กำลักระบาดในบรรดาข้าราชการว่า คนชื่อคือคนเขื่อ ไม่โกงไม่รวย จึงทำให้มีการทุจริตอภยธรรมบังหลวงเพิ่มขึ้น หรือค่านิยมที่ว่า เป็นลูกผู้ชายต้องค้อมเหล่าเก่ง คนไม่ค้อมเหล่าเป็นคนก้มแคบ เข่าสังคมไม่ได้

ค่านิยม (Values) หมายถึง สิ่งสำคัญขั้นมูลฐานที่ทำให้บุคคลตัดสินใจว่าควรจะทำอย่างไร หรือไม่ควรปฏิบัติอย่างไร พฤติกรรมหรือการแสดงออกต่าง ๆ ย่อมขึ้นกับลักษณะค่านิยมที่บุคคลมีอยู่ ค่านิยมซึ่งเป็นเรื่องของความคิดในสิ่งที่ควรจะเป็น ซึ่งคนส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกัน ค่านิยมบางประการ เช่น เสรีภาพส่วนบุคคลมีผลตามกฎหมายควาย ค่านิยมสร้างแกนของวัฒนธรรม ถือเป็นคุณลักษณะขั้นมูลฐานของวัฒนธรรม เช่น ค่านิยมของสังคมไทยที่สำคัญได้แก่ ความมั่นคง อำนาจ การทำบุญ ความสนุกสนาน ความหรูหรา ความเป็นไทในตัวเอง ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นต้น ค่านิยมจะกำหนดหรือเชื่อมโยงขึ้นกับค่านิยมของสังคมเป็นสำคัญ⁵⁹

⁵⁸ สมพร เทพสิทธิ์, ค่านิยมของข้าราชการไทยควรเป็นอย่างไร (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์สมชายการพิมพ์, 2525), หน้า 1-2.

⁵⁹ อานนท์ อากาภิรม, มนุษย์กับสังคม สังคมและวัฒนธรรมไทย. (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2525), หน้า 20-22.

ค่านิยมของสังคม (Social Values) หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่าต่อการหรือสนใจ
ก่อให้เกิดความปรารถนาในสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งส่งผลสะท้อนให้บุคคลต้อง
กระทำสิ่งนั้น ซึ่งเมื่อใดกระทำสิ่งนั้นแล้วอาจทำให้ตนเองมีความสุข และสังคมนิยมยกย่องบูชา
เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ถ้าไม่ทำอย่างนั้นแล้วอาจจะมองในแง่ผิดทำนองคลองธรรมหรือ
ค่านิยมของสังคม ซึ่งเป็นวิธีการจัดรูปพฤติกรรมของมนุษย์ที่ฝังแน่นอยู่ และเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติ
สืบต่อกันมา⁶⁰

นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับค่านิยม เช่น ซีคอร์ด
และ เบ็คแมน (Secord and Backman) กล่าวว่า ค่านิยมได้แก่การจัดระเบียบใหม่ของ
ทัศนคติของบุคคล⁶¹

จากค่านิยมต่าง ๆ ของค่านิยมที่กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า ค่านิยมเป็น
ทัศนคติและความเชื่อถือที่ฝังลึกในชีวิตของบุคคล และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลทุก ๆ ด้าน
จากพฤติกรรมง่าย ๆ และธรรมดาที่สุด ไปจนถึงพฤติกรรมที่สลับซับซ้อน ทั้งยังมีบทบาทเกี่ยว
เนื่องไปถึงสังคมด้วย สังคมในปัจจุบันต้องการคนที่มีคุณภาพและมีค่านิยมที่ถูกต้อง

แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยม

ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานมาจากการเลียนแบบ (Identification)
ของ เด็กที่มีต่อบิดามารดาและบุคคลสำคัญอื่น ๆ (Significant Others) นอกจากนี้ยัง
เกิดจากการได้รับแรงเสริม (Reinforcement) ที่กระทำบ่อย ๆ จากบุคคลดังกล่าวอีกด้วย⁶²

⁶⁰ ไพบูลย์ ช่างเขียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, หน้า 13.

⁶¹

Paul S. Secord and Carl W. Backman, Social Psychology,
(New York : Mc Graw - Hill Book Company, 1964), p. 195.

⁶²

Leon Mann, Social Psychology, p. 114.

พินิกซ์⁶³ (Phinix) ให้ความหมายว่า ค่านิยมจะเกี่ยวข้องกับความสุข ความสามารถแยกแยะความสุขอย่างหนึ่ง และต่อค่านิยมอื่น วิธีแสดงออกของค่านิยมที่เห็น ได้ชัดก็คือ ความสนใจและความปรารถนาของบุคคล เราจะวัดค่านิยมของบุคคลต่อสิ่งใดนั้น ดู ได้จากความสนใจและความปรารถนาในสิ่งนั้น ค่านิยมตามความหมายของพินิกซ์ แบ่งได้ 6 ชนิด คือ

1. ค่านิยมทางวัตถุ (Material Value) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้ชีวิตร่างกาย ของคนเราสามารถดำรงอยู่รอดต่อไป ได้แก่ปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า และยา รักษาโรค

2. ค่านิยมทางสังคม (Social Value) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้เกิดความรัก ความเข้าใจ และความต้องการทางอารมณ์ของบุคคล

3. ค่านิยมทางความจริง (Truth Value) เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความจริง ซึ่ง เป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ต้องการความรู้ และนักวิทยาศาสตร์ที่พยายามค้นหากฎแห่ง ธรรมชาติ

4. ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรัก ฝึชชอบชั่วดี

5. ค่านิยมทางสุนทรีย์ (Aesthetic Value) เป็นความซาบซึ้งในความดี และความงามของสิ่งต่าง ๆ

6. ค่านิยมทางศาสนา (Religious Value) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับ ความปรารถนา ความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความศรัทธาและการบูชาในทางศาสนาด้วย

ส่วน คลัคฮอร์น⁶⁴ (Kluckhorn) ได้อธิบายว่า ค่านิยมหรือแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งซึ่งปรารถนาเป็นสิ่งที่มียุติพลต่อการเลือกปฏิบัติและการกระทำของบุคคล

มาสโลว์⁶⁵ (Maslow) มีความเห็นว่า ค่านิยมเป็นส่วนเสริมบนแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (Philosophy of Life)

สำหรับ ไอแซคและไมเคิล⁶⁶ (Issac and Michael) กล่าวว่าในการเลือกตอบคำถามเกี่ยวกับค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับผู้ตอบแล้ว ผู้ตอบมักจะมีแนวโน้มเข้าสู่อะกึ่งกลาง (Middle Tendency) คือ แนวโน้มที่ตามตอบปฏิบัติตามค่านิยมมากจนเกินไปแล้วก็จะตอบให้ลดลงบ้างเล็กน้อย แต่ไม่เคยปฏิบัติตามหรือปฏิบัติตามค่านิยมนั้น ๆ น้อย ก็จะไม่เลือกตอบใหม่แนวโน้มที่สูงขึ้น และข้อที่ผู้ตอบไม่แน่ใจว่าจะตัดสินใจเลือกคำตอบข้อไหนดี เขาก็จะตัดสินใจเลือกคำตอบที่เป็นกลางไว้ก่อน ซึ่งทำให้เกิดความผิดพลาดในการให้คะแนนจากมาตราประเมินค่าโดยเอนเอียงเข้าสู่อะกึ่งกลาง ซึ่งเรียกว่า Central Tendency Error

ส่วน ทวีศักดิ์ หันนาคินทร์⁶⁷ มีความเห็นว่าค่านิยมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่จะบ่งชี้ว่าจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร ทั้งต่อตัวเองและต่อสังคม การเลือกกระทำของแต่ละคนขึ้นอยู่กับค่านิยมที่ยึดถือเป็นสำคัญ

64

Kluckhoen, Clyde, Value and Value Orgentation Theoty of Action T. Parson and E. shils Editors, Toward General Theory of Action, Cambridge Mass., Harvard University Press, 1952, p. 395-396.

65

Maslow, Abraham, Toward a Psychology of Being, New York Van Nostraud Reinhold 1968, p. 206.

66

Isaac, S. & Michael, W.B. Handbook in Research and Evaluation for Behavioral Science, New York : McGraw-Hill, 1966, p.55.

67 ทวีศักดิ์ หันนาคินทร์, "การสร้างจริยธรรมให้แก่เด็กเรียนไทย" แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2523, หน้า 122.

อำนาจ ทะพังกะ และ ชยันต์ วรรณะภูมิ⁶⁸ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมในสังคมไทยในทัศนะของนักการศึกษาไว้ว่า ค่านิยมเป็นเพียงสิ่งที่คนนิยมปฏิบัติกันได้ เจ็บใจว่าจะต้องก่อให้เกิดความดีแก่สังคมไม่ เพราะค่านิยมมีทั้งค่านิยมที่ดีและไม่ดี

สลักชน สีวรักษ์⁶⁹ กล่าวว่า ชาวพุทธเราควรทำลายความยึดมั่นในตัวของตัวเองทุกวิถีทาง ต้องเปลี่ยนเจตคติขั้นพื้นฐาน ไม่ยอมรับสิ่งที่ไม่ดีที่สังคมยึดเยี่ยมาให้ แ่จงหาค่านิยมแบบพุทธมาประพฤติปฏิบัติคือ ไหฺรจกัถว้าง รุจกัพอ และไม่เห็นแก่ตัว ในอดีตนั้นค่านิยมของสังคมแบบพุทธเคยนำสังคม มาบังคับสังคมแบบพุทธเป็นตัวตาม สังคมของเราจึงมีแต่ความยุ่งยากและยุ่งเหยิงเรื่อยมา

สุนทร โคมิน และ สนิท สมักรการ⁷⁰ กล่าวว่า ค่านิยม คือความเชื่อ (Proscriptive belief) อย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะถาวรที่เชื่อว่าวิถีปฏิบัติบางอย่างหรือเป้าหมายของชีวิต "บางอย่างนั้น" เป็นสิ่งที่ชั่วหรือสังคม เห็นได้เห็นชอบสมควรที่จะยึดถือหรือปฏิบัติมากกว่า

หน้าที่ของค่านิยม

1. ทำหน้าที่เป็นเกณฑ์ หรือมาตรฐาน
2. เป็นแผนการระดีกร
3. เป็นค้ำบังชี ถึงความต้องการและแรงจูงใจ

⁶⁸อำนาจ ทะพังกะ, "ค่านิยม", หน้า 13-20.

⁶⁹สลักชน สีวรักษ์ และประเวศ ะสี, ศาสนาเพื่อสังคม (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์บำรุงนุกถกิจ, 2525), หน้า 148.

⁷⁰สุนทร โคมิน และ สนิท สมักรการ, ค่านิยมและระบบค่านิยมไทย เครื่องมือในการสำรวจวัด, รายงานการวิจัย สำนักวิจัยสถาบันวิจัยพัฒนาบริหารศาสตร์, 2521.

ทฤษฎีค่านิยม และทฤษฎีความคาดหวัง - ค่านิยม

ทฤษฎีค่านิยม

การศึกษาเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับค่านิยมได้เริ่มมาจากแนวคิดทางปรัชญา โดยมีนักปรัชญาตั้งแต่สมัยกรีก เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว ให้ความสำคัญถึงเรื่องของความสมบูรณ์แบบ (Perfection) ความเป็นเลิศ (Excellence) อุดมคติ (Ideal) เป้าหมายสูงสุด (Ultimate goal) ความดี (The Good) ความสุข (Happiness) ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับค่านิยมทั้งสิ้น แต่ค่านิยมก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางปรัชญาเท่านั้น ทฤษฎีค่านิยมเริ่มขึ้นในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 คือเมื่อ ค.ศ. 1895 ในบทความเรื่อง "Mide" ของแม็คเคนซี (Mackenzie) ได้มีการอธิบายถึงความหมายและความสำคัญของคำว่า "ค่านิยม" (Value) โดยตรงเป็นครั้งแรก โดยแม็คเคนซีได้สรุปอ้างอิงผลงานของนักปรัชญาชาวออสเตรเลียที่ให้ความสำคัญแก่นักงะของค่านิยมในแง่ของความปรารถนาหรือความพึงปรารถนาไว้ (Desired and desirable) และให้ความสำคัญเพิ่มเติมว่าค่านิยมใหม่มีเอกลักษณ์ทางอารมณ์ของบุคคลเท่านั้นหากยังประกอบด้วยการใช้ความคิด ไตร่ตรอง (Reflection) การใช้เหตุผล (Rationality) การประเมิน (Evaluation) และการตัดสินใจ (Judgment) เขามาจัดมาตรฐาน เปรียบเทียบ (Standard of Comparison) ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ไปด้วย นอกจากนั้น แม็คเคนซี ยังได้เน้นลักษณะของค่านิยมที่มีองค์ประกอบของจุดหมาย (End) ซึ่งทำให้แตกต่างจากลักษณะของความดี หรือสิ่งที่ดี ตามที่อธิบายและใช้กันอยู่ทั่วไป⁷¹

ตั้งแต่ ค.ศ. 1909 เป็นต้นมา นับว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญของความก้าวหน้าในการสร้างทฤษฎีค่านิยม โดยเฉพาะผลงานของคิวดี้ (Dewey) ที่มีอิทธิพลและเป็นพื้นฐานสำคัญต่อแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมทางจิตวิทยา และการศึกษามากและการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์

คิ้วอี้ (Dewey) ได้อธิบายให้ความสำคัญของค่านิยมไว้ว่าเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของมนุษย์ในทุกรูปแบบ แนวคิดตามทฤษฎีของ คิ้วอี้ (Dewey) อาจสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ค่านิยมเกิดจากความปรารถนาของบุคคลที่จะปรับตัวให้เข้ากับความเป็นและความต้องการในสภาพชีวิตของเขา คือเมื่อบุคคลใดมีประสบการณ์กับปัญหา เช่น ความขาดหรือความขัดแย้งระหว่างตัวเขากับสิ่งแวดล้อม สิ่งที่เขาให้คำยินยอมเป็นสิ่งที่สนองความต้องการได้เหมาะสมกับประโยชน์ในสภาพการณ์ของเขา (Suitability and Serviceability)
2. ค่านิยมก่อให้เกิดแรงกระตุ้น (Vital Impulse) สร้างเป้าหมายความมุ่งหวังถึงสิ่งที่ยินยอม (Ends-in View) บุคคลจึงเกิดความต้องการและความสนใจที่จะแสดงหาวิธีการและหนทางให้ได้สิ่งที่ยินยอม
3. การให้ค่านิยมเป็นพฤติกรรมที่สามารถศึกษาได้ด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Study) ในรูปของการสังเกต การวิเคราะห์ การทดสอบและพิสูจน์
4. การทำความเข้าใจกับค่านิยมได้อย่างแท้จริง ขึ้นอยู่กับความสามารถวิเคราะห์ถึงความต้องการในปัจจุบันของบุคคล และการคาดคะเนว่าจะได้รับความพึงพอใจได้ในสภาพการณ์ใดและด้วยวิธีการใด กับทั้งต้องมีการวิเคราะห์ประเมินใหม่ (Re-appraisal) อยู่เสมอ⁷²

ส่วนทฤษฎีของโรคิช (Rokeach) มีฐานคติ (assumptions) เกี่ยวกับค่านิยม 5 ข้อ ดังนี้

1. ค่านิยมเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรม สถาบันทางสภาพสังคมและบุคคลิกภาพของกลุ่มคนในสังคมนั้น
2. ในขณะที่เกี่ยวข้องกับผลแห่งค่านิยมก็จะแสดงออกมาทางทัศนคติและพฤติกรรมของสังคมมนุษย์ในเกือบทุกรูปแบบ

3. ปริมาณของค่านิยม มีอยู่ไม่มากนักและอยู่ในข่ายที่จะปลุกฝังและศึกษา
4. ความแตกต่างของค่านิยมจะแสดงออกทางระดับ (Degree) มากกว่าทางอื่น
5. ค่านิยมอาจรวมกันเข้าเป็นระบบค่านิยมได้

นอกจากนี้ โรคิช ได้อธิบายธรรมชาติของค่านิยมไว้ว่า

1. ค่านิยมมีลักษณะเป็นยงถาวร ไม่เปลี่ยนแปลงง่าย เป็นสาเหตุที่ทำให้บุคลิกภาพ ของคนกลุ่มหนึ่งในสังคมหนึ่งแตกต่างจากกลุ่มคนในอีกสังคมหนึ่ง ค่านิยมจะมั่นคงถาวรได้นั้น เกิดจากการได้รับการอบรมมาแต่เยาว์วัย และเปลี่ยนแปลงยากสำหรับระดับค่านิยมที่มีความสำคัญมากตรงกันข้ามค่านิยมที่มีระดับความสำคัญน้อยจะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย
2. ค่านิยมมีลักษณะเปรียบเทียบความสำคัญในการปลุกฝังค่านิยมบุคคลจะได้รับการอบรมสั่งสอน และได้รับการ เน้นถึงความสำคัญของค่านิยมในแต่ละเรื่องแตกต่างกัน เช่น ความซื่อสัตย์ การรักษาน้ำใจกัน ต่างก็เป็นค่านิยมที่บุคคลได้รับมา แต่บางสังคมอาจให้ความสำคัญในเรื่องการรักษาน้ำใจมากกว่าความซื่อสัตย์ หรือในระหว่างความเป็นตัวของตัวเองกับความอ่อนน้อม เชื่อฟังผู้ใหญ่ บุคคลจะเปรียบเทียบระดับความสำคัญของค่านิยมต่าง ๆ จากประสบการณ์ที่เขาได้รับตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้เขาคอยเรียนรู้ที่จะแยกพวกค่านิยมที่ได้รับจากการอบรมสั่งสอนมาอย่างเต็มที่ แล้วจัดเป็นระดับส่งคำรวมเข้าเป็นระบบ ซึ่งภายในระบบที่แต่ละค่านิยมจะถูกจัดเรียงลำดับตามความสำคัญมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด
3. ค่านิยมเป็นลักษณะความเชื่อ โรคิช ได้อธิบายว่า ค่านิยมคือ ความเชื่อที่สามารถแบ่งออกเป็น 3 แบบคือ
 - 3.1 ความเชื่อแบบพรรณนา (Descriptive Belief) เป็นความเชื่อที่สามารถทดสอบได้ว่าถูกต้องหรือไม่ เช่น เชื่อว่า น้ำกำลังจะไหลมาจากท่อมบ้าน
 - 3.2 ความเชื่อแบบประเมิน (Evaluative Belief) คือ สามารถประเมินว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี เช่น เชื่อว่าการรับประทานผักมีประโยชน์ทำให้ร่างกายแข็งแรง
 - 3.3 ความเชื่อแบบพรรณนากำหนดการ (Prescriptive Belief) เป็นความเชื่อที่มีทิศทางและเป้าหมายของการกระทำที่ถูกต้อง และตัดสินว่าจำเป็นหรือไม่จำเป็น เช่น เชื่อว่า เป็นสิ่งจำเป็นที่เราต้องรักษาชาติ

โรคิซ ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ค่านิยมจุดหมายปลายทางชีวิต (Terminal Values) เป็นเป้าหมายที่พึงปรารถนาหรือสิ่งที่ต้องการของบุคคล ดังตัวอย่างเช่น เสรีภาพ สันติสุข ค่านิยมแบบนี้แบ่งออกเป็น 2 แบบ

ก. ค่านิยมส่วนบุคคล เช่น ความภาคภูมิใจในตนเอง การประสบความสำเร็จในต่าง ๆ

ข. ค่านิยมส่วนสังคม มีคนยอมรับที่สังคม เช่น ความมั่นคงในชาติ การได้รับการยกย่อง ได้รับความรักในสังคม

2. ค่านิยมวิถีปฏิบัติ (Instrumental Values) มีลักษณะเป็นวิถีทางหรือเครื่องมือที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิต ดังตัวอย่างเช่น ความรัก ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ค่านิยมแบบนี้แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

ก. ค่านิยมจริยธรรม มีคนยอมรับที่ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล คือ ค่านิยมที่กำหนดให้บุคคลไม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดความปวดร้าวใจหรือเกิดความรู้สึกผิด ได้แก่ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น

ข. ค่านิยมความสามารถมีส่วนที่ตัวบุคคล (Competence Values) คือ ค่านิยมที่กำหนดให้บุคคลปฏิบัติตามเหตุผลและความเฉลียวฉลาดของเขามากกว่าที่จะรู้สึกปวดร้าวใจ กังวลใจ ได้แก่การมีความสามารถสูง ความกล้าหาญ ความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น⁷³

ลักษณะค่านิยมตามทฤษฎีของสแปรงเกอร์ (Spranger)

⁷³ อ้างถึงใน นีออน กลินว็ทน์, "ค่านิยมและระบบค่านิยมของอาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัย," งานวิจัย, งานวิจัยประเภทสาขาวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2526, หน้า 9-13.

สปรองเกอร์ (E. Spranger) นักปรัชญาชาวเยอรมันได้อธิบายและจำแนก
ลักษณะค่านิยมที่สำคัญของมนุษย์ว่ามี 6 ประเภท (อ้างใน ประสาน มาลากุล ณ อยุธยา)⁷⁴

1. ค่านิยมทางทฤษฎีหรือวิชาการ (Theoretical Values) ได้แก่
ค่านิยมที่ศึกษาหาความรู้ ความจริง เหตุผล และการรวบรวมจัดระบบความรู้
 2. ค่านิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Values) เป็นค่านิยมที่ทำให้บุคคล
แสวงหาประโยชน์ ทรัพย์สินและความมั่งคั่ง
 3. ค่านิยมทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Value) เกี่ยวข้องกับความ
ชื่นชมพึงพอใจในความงาม รูปแบบ และความเหมาะสมกลมกลืนในลักษณะต่าง ๆ
 4. ค่านิยมทางสังคม (Social Value) ได้แก่ความรักเพื่อนมนุษย์ ความ
ต้องการช่วยเหลือ ทำประโยชน์ให้เพื่อนมนุษย์
 5. ค่านิยมทางการเมือง (Political Value) คือค่านิยมอำนาจ
อิทธิพลและชื่อเสียง
 6. ค่านิยมทางศาสนา (Religious Value) ได้แก่ความเชื่อและความ
ยึดถือในศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือจุดมุ่งหมายอันสูงสุดในจักรวาล (Ultimate Goal)
- เนื่องจากค่านิยมเป็นลักษณะนามธรรมที่ซับซ้อน ต้องอาศัยการสรุปจากข้อมูล
ที่ได้มาจากการบอกเล่า และการรายงานของตัวบุคคล แรทส์ ฮาร์มิน และไซมอน
(Raths, Harmin and Simon)⁷⁵ จึงเสนอเกณฑ์ในการพิจารณาค่านิยมตรวจสอบจาก
คำตอบนั้นว่าเป็นค่านิยมที่แท้จริงของผู้ตอบหรือไม่ โดยใช้เกณฑ์ตรวจสอบคุณลักษณะ 7 ประการ
คือ

⁷⁴ เล่มเดียวกัน, หน้า 13.

⁷⁵

Raths, Harmin, and Simon, Values and Teaching : Working

With Values in the Classroom Columbus, Ohio : Charles E. Merrill

Publishing Company, 1966, p. 28-30.

การเลือกค่านิยม

1. สิ่งนั้นต้อง เป็นสิ่งที่บุคคล เชื่อว่ามีค่าและ เป็นที่ต้องการที่พึงปรารถนาของ
เขาเอง

2. สิ่งนั้นต้อง เป็นสิ่งที่ตัวบุคคลภาคภูมิใจ ยอมรับและ เต็มใจต้องการที่จะ
แสดงออกกล่าวถึงและสนับสนุนอย่าง เปิดเผย

3. สิ่งนั้นต้อง เป็นสิ่งที่บุคคล เลือกโดยพิจารณา เปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ๆ หรือ
ตัวเลือกอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว

การเห็นคุณค่าในค่านิยม

4. สิ่งนั้นต้อง เป็นสิ่งที่บุคคล เลือกโดยพิจารณาที่การตรงถึงผลที่จะ เกิดขึ้นแล้ว
ทั้งผลดีและผลเสีย

5. สิ่งนั้นต้อง เป็นสิ่งที่บุคคล เลือกด้วยตัวเขาเองอย่างอิสระ มีโชฎะบังคับ
หรือเพียงแต่ทำตามผู้อื่น

การปฏิบัติตามค่านิยม

6. สิ่งนั้นต้อง เป็นสิ่งที่บุคคลยึดถือปฏิบัติ คือทำจริง ๆ มีโชเพียงแต่พูดหรือ
แสดงความนึกเห็น

7. สิ่งนั้นต้อง เป็นสิ่งที่บุคคลปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ มีโชเพียงชั่วครั้งชั่วคราว
หรือเล็ดลมง่าย ๆ เมื่อมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น

ทฤษฎีความคาดหวัง-ค่านิยม (Expectancy - Value Theory)

ทฤษฎีความคาดหวัง - ค่านิยม มีแนวคิดพื้นฐานว่าการอธิบายหรือการทำนาย
(Predict) พฤติกรรมของมนุษย์นั้นจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลทั้งด้านตัวบุคคล และด้านสภาพ
แวดล้อม พฤติกรรมเป็นผลจากตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมของเขา ซึ่งอธิบายได้ว่าโอกาสการ
กระทำจริงของบุคคล (Action Tendency) ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Motive of
Achieve Success) และคุณค่าของสิ่งล่อใจ (Incentive Value) จากผลการ
ศึกษาได้แสดงหลักฐานยืนยันความสำคัญของความคาดหวังในการตัดสินใจและในการปฏิบัติ
จริงของบุคคล และได้สรุปเห็นว่า การศึกษาทำความเข้าใจกับค่านิยมและพฤติกรรมของมนุษย์

จำเป็นต้องมีขอมูลตามลักษณะความคาดหวัง เข้ามา เกี่ยวของด้วย เพราะพฤติกรรมจริงของบุคคล เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามบุคคลและตามสภาพแวดล้อม สถานการณ์ คือค่านิยมนั้นกำหนด เป้าหมายสร้างแรงจูงใจ ทักษะและความตั้งใจที่มุ่งสู่เป้าหมายนั้น ๆ แต่ความคาดหวัง เป็นการคาดคะเนของตัวบุคคลถึงโอกาสและระดับแห่งความสำเร็จที่เขาจะทำได้จริง โดยคำนึงถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมที่อาจส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคแล้ว ดังนั้นขอมูลทั้ง 2 ลักษณะย่อมช่วยในการทำความเข้าใจ และทำนายพฤติกรรมของบุคคลได้ใกล้เคียงความเป็นจริง มากขึ้น⁷⁶

การศึกษาถึงลักษณะค่านิยมและความคาดหวังของบุคคลแสดงถึงจุดมุ่งหมายและความ ต้องการสิ่งทีบุคคลปรารถนาพอใจที่จะเลือก ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมากในการทำ ความเข้าใจกับสังคม เพราะในสภาพของความเป็นจริง ค่านิยม และความคาดหวังของบุคคลและ สภาพการณ์ความเปลี่ยนแปลงของสังคมย่อมมีผลต่อกันตลอดเวลา ค่านิยมมีผลต่ออัตราและทิศทางการ เปลี่ยนแปลงของสังคมในแง่ของความเจริญก้าวหน้าและการประกอบกิจการทุกแง่มุมไม่ว่า จะเป็นการศึกษาอาชีพ ชีวิตครอบครัว ศาสนา การปกครองและการเมืองหรือการตั้งเป้าหมาย มุ่งหวังความสำเร็จในชีวิตโดยทั่วไป ในขณะที่เดิวก่อน สังคมสิ่งแวดล้อมที่แปร เปลี่ยนไปตาม สภาพจำเป็นต่าง ๆ เช่นการติดต่อสื่อสารกับประเทศอื่น ๆ การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ การเพิ่มจำนวนประชากร การขัดแย้งทางการเมือง หรือการข่มขู่คุกคามจากต่างประเทศย่อม มีผลต่อการ เปลี่ยนแปลงค่านิยมและความคาดหวังของบุคคลได้

ตอนที่ 3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในปี พ.ศ.2517 สุริยา วีรวงศ์⁷⁷ ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบ ระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับชุมชนเมืองภายในจังหวัดชลบุรี" ไข่กลุ่มตัวอย่าง 535 ครัวเรือน

⁷⁶ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย (กรุงเทพมหานคร, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 12.

⁷⁷สุริยา วีรวงศ์, "การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับชุมชนเมือง ภายในจังหวัดชลบุรี," แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517, หนามหัตถ์ย่อ.

แบ่งเป็นครัวเรือนในเขตเทศบาล 297 ครัวเรือน และในชนบท 238 ครัวเรือน โดยเลือกหมู่บ้านที่ใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าวิธีผสมแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่าคนในเขตเมืองเป็นบุคคลที่มีแนวโน้มที่จะเป็นคนสมัยใหม่มากกว่าคนในชนบท และปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อระดับค่านิยมสมัยใหม่ของบุคคลในสองเขตดังกล่าวคือ ปัจจัยด้านการศึกษา และปัจจัยด้านการใช้สื่อมวลชน และยังพบว่าเขตที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้คนที่อาศัยอยู่ในเขตที่ต่างกันมีค่านิยมที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะภาวะแวดล้อมทางสังคมของคนในเขตเมืองกับเขตชนบทย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในด้านโอกาสที่จะได้รับข่าวสารความรู้ในแต่ละเขตและระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล รวมทั้งประสบการณ์ในการดำรงชีวิตด้วย

ในปีเดียวกันนี้ กรุณา กิจขันธ์⁷⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างการมีวินัยแห่งตน ความเชื่ออำนาจภายใน ภายนอกคน และคุณธรรมแห่งพลเมืองดี" โดยตั้งวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความมีวินัยแห่งตน ความเชื่ออำนาจภายใน ภายนอกคนกับคุณธรรมแห่งพลเมืองดี ผลของการศึกษาพบว่า ความมีวินัยแห่งตนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเชื่ออำนาจภายในของตนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และในด้านการศึกษาอิทธิพลของตัวแปรทางสังคม คือ เพศของนักเรียน อาชีพของผู้ปกครองที่มีคุณธรรม

พ.ศ.2521 สมบัติ มหเรศ และคณะ⁷⁹ ทำวิจัยเรื่อง "ค่านิยมที่ควรคงไว้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนจำนวน 1,358 คน จาก 9 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอายุระหว่าง 15-50 ปีขึ้นไป โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์รายบุคคล

⁷⁸กรุณา กิจขันธ์, "ความสัมพันธ์ระหว่างความมีวินัยแห่งตน ความเชื่ออำนาจภายใน ภายนอกคน และคุณธรรมแห่งพลเมืองดี," บทความย่อย ปรินญาปริพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517.

⁷⁹สมบัติ มหเรศ และคณะ, "ค่านิยมที่ควรคงไว้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ," รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2521.

ตามมาตรการประเมินค่า (Rating Scale) ผลการวิจัยแสดงว่า 1) มีความแตกต่างระหว่างเพศ ในเรื่องค่านิยมทางประเพณีและทางชาตินิยมเมือง แต่ไม่แตกต่างกันในเรื่องทางศาสนา 2) มีความแตกต่างระหว่างระดับอายุและระดับการศึกษาในค่านิยมและการคงค่านิยมไว้ทางค่านิยมประเพณีและศาสนา แต่ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องทางชาตินิยมเมือง คือทุกกลุ่มมีความห่วงใยและจงรักภักดีต่อชาตินิยมเมืองทัดเทียมกัน

ในปีเดียวกันนี้ สุนทร โคมิน⁸⁰ ได้ใช้ทฤษฎีและวิธีการของ โรคีส (Rokeach) เป็นพื้นฐานในการศึกษากลุ่มตัวอย่างคนไทยจำนวน 2469 คน จากอาชีพและถิ่นที่อยู่ต่าง ๆ กัน ผลการวิจัยได้รายงานไว้ว่า 1) ค่านิยมประเภท Terminal Values ที่ได้รับการจัดลำดับที่สูงที่สุด คือความมั่นคงของประเทศชาติ ความสุขในชีวิตครอบครัวความภาคภูมิใจในตัวเอง และความสำเร็จในชีวิต ส่วนความสุขสำราญ ความมั่งมีเงินทองและวัตถุได้รับการจัดลำดับไว้สุดท้าย โดยมีความแตกต่างระหว่างเพศและระหว่างถิ่นที่อยู่ ชนบท - ในเมือง ในค่านิยมประเภทนี้ 2) ค่านิยมประเภท Instrumental Values ที่ได้รับการจัดลำดับที่สูงที่สุดทั้งหมดมี 23 รายการ คือ การเป็นตัวของตัวเอง รองลงมาก็คือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความกตัญญู และการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ส่วนความทะเยอทะยาน การทำงานหนักเพื่อบรรลุถึงจุดหมาย ได้รับการจัดลำดับไว้สุดท้าย โดยมีความแตกต่างระหว่างเพศน้อยในค่านิยมประเภทนี้ (ไม่มีรายงานความแตกต่างตามถิ่นที่อยู่)

ในปี พ.ศ. 2523 ชลาทิพย์ ปุณณะบุตร⁸¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ชีวิตครอบครัวในแหล่งเสื่อมโทรม ศึกษาเฉพาะครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย" ใช้ตัวอย่างประชากร เป็นหัวหน้าครอบครัว และภรรยา จำนวน 50 ครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่อพยพมาจากชนบท มีการศึกษาต่ำ จึงมาทำงานเป็นกรรมกรใช้แรงงาน

⁸⁰ สุนทร โคมิน และสนธิ สมัครการ, ค่านิยมและระบบค่านิยมไทย เครื่องมือในการสำรวจ, รายงานการวิจัย สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, 2521.

⁸¹ ชลาทิพย์ ปุณณะบุตร, "ชีวิตครอบครัวในแหล่งเสื่อมโทรม การศึกษาเฉพาะครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย" วิทยานิพนธ์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาและมนุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้าปกคัดย่อ.

มีรายได้ต่ำต้องประสบกับความทุกข์ยาก ซึ่งไม่มีใครช่วยเหลือได้ บางครั้งได้รับความช่วยเหลือจากญาติ แต่ไม่บ่อยนัก เนื่องจากญาติก็อยู่ในสภาพยากจนเช่นเดียวกัน ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัวก็มีความขัดแย้ง และทะเลาะวิวาทกันระหว่างสามีและภรรยาเสมอ เนื่องจากรายได้ไม่พอใช้จ่าย เนื่องจากความไม่รับผิดชอบและการเมาสุราของหัวหน้าครอบครัวตามลำดับ ภรรยาส่วนใหญ่จะออกไปทำงานนอกบ้าน แต่ก็ยังคงรับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูก และการทำงานบ้านอยู่ด้วย และการทำงานนอกบ้านของภรรยามีผลทำให้ภรรยาไม่อดทนต่อการตัดสินใจในครอบครัวมากขึ้น ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูก ครอบครัวส่วนใหญ่มีลูกไปโรงเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษา ผู้ช่วยเลี้ยงดูลูกกรณีแม่ทำงานนอกบ้านได้แก่ ย่า ยาย จ้างเพื่อนบ้านเลี้ยงและลูกที่โตกว่าเลี้ยง พอแม่ก็จะไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกเนื่องจากความจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน พอแม่ส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกเป็นคนที่มีงานทำเมื่อโตขึ้น และต้องการให้ลูกมีการศึกษาค้นคว้าอาชีพ แต่มีความสามารถส่งเสียลูกไปเรียนได้เท่านั้น เนื่องจากมีฐานะยากจนมาก

งานวิจัยที่เกี่ยวกับชุมชนแออัด

ในปี พ.ศ. 2525 อภิน รัตพันธ์⁸² และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "รายงานการประเมินผลการปรับปรุงชุมชนแออัดของการเคหะแห่งชาติ ระยะที่ 2 - 3" ศึกษาชุมชนแออัดที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว 5 ชุมชน เพื่อติดตามผลการประเมินระยะที่ 2 - 3 ในด้านกายภาพ และเศรษฐกิจสังคมใน 5 ชุมชน ผลการวิจัยปรากฏว่า 1. ด้านกายภาพ

- 1.1 การก่อสร้างทางเท้าถาวร และระบบระบายน้ำ โดยการเคหะไปขอความร่วมมือกับคณะกรรมการในชุมชนช่วยดูแลการก่อสร้างให้เป็นไปตามแบบ แต่ได้รับการปฏิเสธ
- 1.2 อุปกรณ์ดับเพลิง การเคหะได้จัดให้มี 2 ชนิด โดยทั่วไปเป็นตู้กระจก และมีเครื่องฉีดน้ำยาเคมีตั้งไว้ตามจุดเป็นระยะ และบางแห่งที่ใกล้จะมีเครื่องสูบน้ำใหญ่ ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นคือ พบแต่ตู้เปล่าไม่มีเครื่องอุปกรณ์ดับเพลิงกระจกถูกทำลาย ทำให้เห็นถึงการขาดความรอบคอบในการวาง ซากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและพิจารณาโครงการก่อสร้าง การมีคณะกรรมการเข้มแข็งสามารถเป็นผู้แทนที่บำรุงรักษาสิ่งต่าง ๆ ไว้ใช้ประโยชน์ได้

⁸² อภิน รัตพันธ์ และคณะ, "รายงานการวิจัยประเมินผลการปรับปรุงชุมชนแออัดของการเคหะแห่งชาติ ระยะที่ 2-3", สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525, หน้า 3-11.

1.3 โรงพักขยะ การเคหะฯ มีโครงการจัดสร้างโรงพักขยะขึ้นในชุมชน แนวคิดนี้มีไว้เป็นการตัดสินใจของผู้อยู่ที่จะสร้างโรงพักขยะที่ไหน มีได้คำนึงถึงสมรรถภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรุงเทพมหานคร หรือ เขต มิได้พิจารณาการทำงานของหน่วยงานเหล่านี้ในการที่จะประสานงาน เพื่อให้มีการใช้งานสิ่งก่อสร้างให้เกิดประโยชน์ได้ ชาวบ้านมิได้พิจารณาการทำงานของหน่วยงานเหล่านี้ในการที่จะประสานงาน เพื่อให้มีการใช้งานสิ่งก่อสร้างให้เกิดประโยชน์ได้ ชาวบ้านมิได้รับการกระตุ้นให้แก้ปัญหาโดยอาศัยการใช้สิ่งก่อสร้างให้เป็นประโยชน์

2. งาน เศรษฐกิจ

1.1 โครงการฝึกอาชีพ ที่แพร่หลายที่สุดคือโครงการตัดเย็บเสื้อผ้า ปรากฏจากการสำรวจขณะนี้ยังไม่มีวิธีการใดที่มีประสิทธิภาพที่จะศึกษาหาข้อมูลความต้องการที่แท้จริงของผู้อยู่อาศัย เพราะปรากฏว่า บุคคลที่ได้รับการฝึกอาชีพกลายเป็นบุคคลนอกชุมชน เป็นจำนวนมาก

1.2 โครงการเงินกู้ ธนาคารกรุงไทยใหญ่เงินเพื่อประกอบธุรกิจในชุมชน รายละไม่เกิน 10,000 บาท มีผู้คำประกัน 2 คน และเป็นผู้ที่ธนาคารเชื่อถือ

ในปี 2527 สมจิตต์ สุพรรณทัศน์⁸³ และคณะ ทำการวิจัยเรื่อง "การสำรวจสภาพและปัญหาทางประชากร สังคม-เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร" โดยการสำรวจกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนใน 24 ชุมชน จำนวน 2,192 ครัวเรือน ผลการสำรวจพบว่า มีประชากรจำนวน 10,556 คน เฉลี่ยครัวเรือนละ 4 - 5 คน มีชายมากกว่าหญิงเล็กน้อย อายุมัธยฐาน 22.5 ปี อัตราส่วนผู้เป็นภาระร้อยละ 53 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 88 อิสลามร้อยละ 11 คริสตร้อยละ 1 อายุ 15 ปีขึ้นไปแต่งงานแล้วร้อยละ 63 เป็นโสดร้อยละ 32 อายุ 5 ปีขึ้นไป จบประถมศึกษาร้อยละ 46 จบสูงกว่าประถมศึกษาร้อยละ 18 ร้อยละ 46 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร ที่มาจากต่างจังหวัดส่วนมากมาจากจังหวัดในภาคกลาง รองลงมาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับแต่ละครัวเรือน

⁸³ สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ และคณะ , "การสำรวจสภาพและปัญหาทางประชากร สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร" ภาควิชาสุขศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล , 2527 , หน้าบทคัดย่อ.

มีบุตรเฉลี่ย 2 - 3 คน หัวหน้าครัวเรือนส่วนมากมีอาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 3,700 บาท รายจ่ายของครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน 3,000 บาท ส่วนมากมีฐานะความเป็นอยู่พอมีพอกินเมื่อตราอุบัติการของโรค 179 ต่อ 1000 โดยส่วนมากเป็นโรคทางเดินหายใจ บริเวณบ้านและภายในบ้านจัดให้สะอาดพอสมควร มีที่ใส่ขยะแต่ส่วนมากไม่มีฝาปิด มีน้ำขังใต้อ่างบ้านมากกว่าร้อยละ 60 เกือบทุกครัวเรือนมีส้มตำ น้ำประปา และไฟฟ้าใช้ แต่ไม่ค่อยมีการกำจัดสัตว์นำโรค ทางเดินและสะพานไม้เดินเข้า - ออก ส่วนมากอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก แต่ทางคอนกรีตส่วนมากอยู่ในสภาพดี

และในปี 2529 อุบลวรรณ สืบบุบล⁸⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัย : ศึกษากรณีการตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้มีรายได้น้อย โครงการพัฒนาบางบัว กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ความเข้าใจในหลักการของโครงการเป็นปัจจัยเดียวที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ส่วนปัจจัยอื่น ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ครัวเรือนและความรู้สึกพอใจในชุมชน ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมการศึกษาความรู้สึกต่อสภาพชุมชนพบว่า ความรู้สึกต่อสภาพชุมชนของผู้อยู่อาศัยอยู่ในระดับปานกลางและจากการทดสอบสมมติฐาน ปรากฏว่า

1. หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุสูง มีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัยมากกว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุต่ำ
2. หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูง มีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัยน้อยกว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาค่ำ
3. หัวหน้าครัวเรือนที่มีรายไคสูง มีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัยมากกว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีรายไคต่ำ
4. หัวหน้าครัวเรือนที่มีความเข้าใจในหลักการของโครงการมาก มีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัยมากกว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีความเข้าใจในหลักการของโครงการน้อย

⁸⁴อุบลวรรณ สืบบุบล , "ปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัย : ศึกษากรณีการตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้มีรายได้น้อย โครงการพัฒนาบางบัว กรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , 2529, หน้าบทคัดย่อ.

งานวิจัยทางประเพณี

การวิจัยของ โคน (Kohn)⁸⁵ เมื่อไม่นานมานี้ แสดงให้เห็นว่า พ่อแม่ที่เป็นชนชั้นกรรมกรมักจะตัดสินพฤติกรรมของลูก ๆ ในรูปของผลที่เห็นทันที และยึดเอาคุณลักษณะภายนอก ส่วนพ่อแม่ชนชั้นกลางมักจะมุ่งไปในเรื่องแรงจูงใจและทัศนคติที่ปล่อยให้เด็กแสดงออกได้เอง ซึ่งทั้ง 2 กรณี เป็น เรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับตัวเด็ก เขาได้สรุปว่า การดำเนินชีวิตของชนชั้นกลางมักอนุญาติและต้องการให้ลูก ๆ ได้ตัดสินใจด้วยตนเอง ในขณะที่การดำเนินชีวิตของชนชั้นกรรมกร ย่ำใน เรื่องการใช้อำนาจและการกลอกลบตามที่ มาจากการควบคุมจากภายนอก การย่ำในเรื่องการควบคุมตนเองของชนชั้นกลางมีผลถึงพัฒนาการทางจิตวิทยาของเด็ก นั่นคือ ช่วยสนับสนุนทั้งในด้านอาชีพและระดับการศึกษาที่สูงขึ้น สนับสนุนให้มีความภูมิใจในความสำเร็จ (Achievement) ความเจริญรุ่งเรือง (Growth) และความพอใจ (Satisfaction) ซึ่งเหล่านี้ส่งผลถึงความคิดที่เป็นของตนเองอย่างสมบูรณ์ ในทางตรงกันข้ามการเน้นในเรื่องการเชื่อฟังและการกลอกลบตามของชนชั้นกรรมกร ก็ส่งผลถึงประสบการณ์ด้านอาชีพและความเชื่อในระดับต่ำ เกี่ยวกับการตัดสินใจและการเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งความคิดริเริ่มด้วย

สปรองเกอร์ (Spranger) นักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้ศึกษาและจำแนกลักษณะค่านิยมที่สำคัญของมนุษย์ว่ามีอยู่ 6 ประเภท ได้แก่ ค่านิยมทางทฤษฎีหรือวิชาการ ค่านิยมทางเศรษฐกิจ ค่านิยมทางสุนทรียภาพ ค่านิยมทางสังคม ค่านิยมทางการเมือง ค่านิยมทางศาสนา ทฤษฎีของสปรองเกอร์ ได้เป็นพื้นฐานในการสร้างค่านิยมชุดแรก ซึ่งได้ใช้เป็นที่ตั้งมือที่นำมาใช้กันมากที่สุดในการศึกษา เรื่องค่านิยมของมนุษย์ นอกจากนี้ ออลพอร์ต (Allport) ได้ศึกษาเรื่องการรับรู้ของบุคคลและความเข้าใจบุคคลอื่นในกระบวนการรับรู้ของบุคคลคือ กระบวนการซึ่งมนุษย์เรารู้อะไรเกี่ยวกับผู้อื่นถึงลักษณะ สภาพ สภาวะการภายในของบุคคลอื่นรอมข้าง การมองในแง่ดี เป็นการมองถึงค่านิยมพื้นฐานของบุคคลคิดว่าคืออะไร เพราะว่า การมองมี 2 อย่าง คือ ประการแรก ตัวเขารับรู้อะไรต่าง ๆ ด้วยตนเอง ว่าเขาคิดหรือทำอะไรกับผู้อื่นมองดูตัวเขาว่า เขาเป็นคนเช่นไร งานวิจัยนี้จึงเป็นเรื่องการมองในประการแรก คือมองดูตัวเอง มองอย่างรับรู้ตัวเอง ซึ่งตรงข้ามกับมองระหว่าง หรือท่ามกลางผู้อื่น สิ่งที่จะมีผลกระทบซึ่งออลพอร์ตกล่าวไว้ อาจเกิดขึ้นได้จริงขึ้นอยู่กับ

⁸⁵ อ้างใน Alan C. Kerckhoff, Socialization and Social Class, P.27

1. บุคลิกภาคตนเอง คือลักษณะการตอบสนองต่อแบบสอบถาม หรือแบบสำรวจคือ เมื่อขณะที่ผู้ที่ตอบแบบสำรวจ เขาเลือกรักกลัวหรือกลัว และเรื่องที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมด้วย ผู้ตอบจะตอบบอกว่า เขาปฏิบัติอะไร หรือไม่ปฏิบัติอะไร หรือตอบโดยใช้สติปัญญาหรือตอบอย่างมีความสุข ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือความเป็นปรนัยของขอมลที่ผู้วิจัยได้รับ
2. สิ่งที่ยังเกิดขึ้นหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน คือ ลักษณะผู้ตอบจะตอบอะไรดี ถ้าเขาเลือกตอบเขาจะเลือกข้อที่เห็นว่า สมควรตอบ
3. สิ่งเร้าต่าง ๆ ที่เขาได้รับขณะทำการตอบเป็นการรับรู้และสนองตอบเช่นผู้แจกแบบสอบถามยิ้มต่อเขา เขาก็จะยิ้มตอบ เป็นต้น
4. สิ่งที่มากระทบ การรับรู้ของเขาอาจถูกบิดเบือนไปบ้าง ถ้าสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระทบ
5. การตอบในการรับรู้ เป็นกระบวนการทางปัญญา ผู้ตอบแบบสำรวจในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนทหาร - ตำรวจ อาจเลือกตอบค่าสูงสุดคือ 5 แต่ถาเขาไตร่ตรองก่อน เขาอาจเลือกหรือลดลงทั้งนี้ เป็นเรื่อง Cognitive Style ของแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน ระหว่างบุคคล หมายความว่าเรามีแนวทางสายกลาง ในการเลือกตอบแบบสำรวจเสมอ คือ ไม่เลือกข้อที่เห็นว่า เป็นเครื่องแสดงค่านิยมสูงสุดจนเกินไป มักจะลดลงบ้าง และถาทำมากเขาจะเพิ่มขึ้นเล็กน้อย 86

นอกจากนี้ เซียร์ส (Seares) ได้ศึกษาเรื่องคุณภาพ ค่านิยม และเรื่องค่านิยมที่มีแรงเสริม กับ เรื่องการตอบสนองอันเป็นเป้าหมาย (Goal-Directed Response) โดยกล่าวว่า เป็นประเภทของพฤติกรรม และผลอันนำมาก เป็นประสบการณ์ของแต่ละบุคคลว่า เขาจะตอบสนองอย่างไร ซึ่งบางครั้งก็ไม่มี ความหมายแต่ประการใด และบางทีมีเหตุการณ์ที่มุ่งใจ ผลักกัน เราใจ มากบางน้อยบาง ค่านิยมเป็นสิ่งที่มนุษย์เราสะสมไว้เป็นเวลานานจนกว่าจะมีแรงเสริมเข้ามา เกี่ยวข้อง จึงปรากฏในรูปของพฤติกรรม ความแตกต่างระหว่างบุคคลนั้นทำให้บุคคลเลือกกระทำตามเหตุผลของตน เวลาที่มีแรงเสริมจึงเกิดพฤติกรรมขึ้นทั้งพฤติกรรมหลัก

และพฤติกรรมย่อย เชียร์ส ไคย่่าว่าบุคคลจะเลือกปฏิบัติตามลำดับก่อนหลัง ขึ้นอยู่กับแรงเสริมแต่ละประการ⁸⁷ เช่นเดียวกัน

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เสนอไปแล้ว อาจสรุปประเด็นสำคัญ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการวิจัยครั้งนี้ได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ค่านิยมและความคาดหวัง เป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนด ควบคุม และ ทำนาย พฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งยังใช้เป็นเครื่องชี้ถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้
2. ค่านิยมและความคาดหวังของบุคคลขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางด้านตัวบุคคล (การรับรู้ ความคิดความเข้าใจ ความรู้สึก ความต้องการ การประเมินค่า ฯลฯ) และด้านสภาพแวดล้อม (สภาพความเป็นจริง ความจำเป็น ปัญหา การติดต่อสื่อสาร การรับชมภาพทางวัฒนธรรม
3. ค่านิยมและความคาดหวังของบุคคลมีลักษณะที่คงตัวและแปรได้ตามสภาพขององค์ประกอบทั้ง 2 ด้าน ดังกล่าว นอกจากนั้นยังอาจแสดงความแตกต่างกันได้ตามตัวแปรที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ เพศ ระดับการศึกษา ภูมิสำเนา และสถานะทางสังคม เศรษฐกิจของครอบครัว
4. ค่านิยมและความคาดหวังของบุคคลย่อมมีลักษณะที่สอดคล้องกัน โดยอาจแตกต่างกัน ในแง่ของระดับ เพราะค่านิยมเกี่ยวข้องการวางเป้าหมายระดับอุดมคติหรือสิ่งที่พึงปรารถนา ส่วนความคาดหวังใกล้เคียงกับการวิเคราะห์คาดคะเนความเป็นไปได้ หรือความสำเร็จในการปฏิบัติจริงมากกว่า
5. ค่านิยมและความคาดหวังของบุคคล สามารถเป็นที่สังเกต วัดและวิเคราะห์ได้ โดยวิธีการแสดงความต้องการ การเลือก และระดับความมาก-น้อย ของการให้ความสำคัญในลักษณะดังกล่าว ระดับการแสดงออกหรือนำหนักของการให้ความสำคัญจะปรากฏชัดเจนขึ้น เมื่อบุคคลได้มีอิสระเต็มที่ในการเลือกและให้ขอมูล

⁸⁷ อ่างใน บุญยศักดิ์ แววกักดิ์, "การรับรู้เกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐานของนักศึกษาในวิทยาลัย เทคโนโลยีและอาชีวศึกษา, "วิทยานพนธ ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527, หน้า 32.